

Uloga pedagoga u osnovnim i srednjim školama za vrijeme pandemije bolesti COVID-19

Marinović, Fani

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:951970>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-10**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru
Odjel za pedagogiju
Sveučilišni diplomski studij
Pedagogija

Fani Marinović

**Uloga pedagoga u osnovnim i srednjim školama za
vrijeme pandemije bolesti COVID-19**

Diplomski rad

Zadar, 2024.

Sveučilište u Zadru
Odjel za pedagogiju
Sveučilišni diplomski studij
Pedagogija

Uloga pedagoga u osnovnim i srednjim školama za vrijeme pandemije
bolesti COVID-19

Diplomski rad

Fani Marinović

Student/ica:

Mentor/ica:
izv. prof. dr. sc. Jasmina Vrkić Dimić

Zadar, 2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Fani Marinović**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Uloga pedagoga u osnovnim i srednjim školama za vrijeme pandemije bolesti COVID-19** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 11. ožujka 2024.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Pedagog kao stručni suradnik	3
2.1. <i>Razvojni put profesije pedagoga</i>	4
2.2. <i>Pedagog u osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovanju</i>	7
2.3. <i>Područja rada pedagoga u odgojno-obrazovnoj ustanovi</i>	8
2.4. <i>Suradnja pedagoga s učenicima, nastavnicima i roditeljima</i>	10
2.4.1. <i>Pedagog i učenik</i>	10
2.4.2. <i>Pedagog i nastavnik</i>	12
2.4.3. <i>Pedagog i roditelji</i>	13
3. Pandemija COVID-19	16
3.1. <i>Razvoj bolesti COVID-19 u Hrvatskoj</i>	16
3.2. <i>Promjene u hrvatskom odgojno-obrazovnom sustavu za vrijeme pandemije COVID-19</i>	18
3.2.1. <i>Preduvjeti za ostvarivanje nastave na daljinu</i>	20
3.3. <i>Nastava na daljinu</i>	21
3.3.1. <i>Nastava na daljinu iz perspektive učitelja i učenika</i>	22
4. Uloga pedagoga prije i tijekom pandemije – što pokazuju istraživanja?	25
5. Metodologija	27
5.1. <i>Predmet istraživanja</i>	27
5.2. <i>Cilj istraživanja</i>	27
5.3. <i>Zadatci istraživanja</i>	27
5.4. <i>Metode i instrument istraživanja</i>	28
5.5. <i>Uzorak istraživanja</i>	29
5.6. <i>Mjesto i vrijeme istraživanja</i>	29
5.7. <i>Postupak i tijek istraživanja</i>	30

5.8. Obrada podataka	30
6. Analiza i interpretacija rezultata istraživanja	32
6.1. Izazovi i teškoće u organizaciji nastave na daljinu.....	32
6.2. Djelokrug rada pedagoga u razdoblju pandemije	35
6.2.1. Pedagog kao facilitator online nastave	35
6.2.2. Administrativni poslovi i projektne aktivnosti.....	39
6.3. Pedagog kao savjetnik učenicima u online nastavi	42
6.3.1. Komunikacija kao glavni izazov u nastavi na daljinu	45
6.4. Važnost timskog rada.....	47
6.4.1. Suradnja pedagoga i učitelja u virtualnom okruženju	47
6.4.2. Podrška roditeljima u novim uvjetima učenja.....	49
6.4.3. Rad s učenicima s teškoćama	51
6.5. Podrška pedagogima u izazovnim vremenima	52
6.6. Unaprjeđenje vještina pedagoga	54
6.7. Pedagog kao reflektivni praktičar	55
7. Zaključak	61
8. Popis literature	64
9. Popis tablica i slika	71
10. Prilozi	72
10.1. Istraživački protokol.....	72
11. Sažetak	74
12. Summary	75

1. Uvod

Suvremeni razvoj društva direktno utječe na sva područja ljudskog života pa tako i na područje odgoja i obrazovanja, stoga je od iznimne važnosti da odgojno-obrazovne ustanove raspolažu ekipiranim i osposobljenim radnim kolektivom kako bi mogle uspješno odgovoriti na sve izazove (Mrkonjić, 2003). Značajnu ulogu u praćenju i implementaciji promjena u odgojno-obrazovnom sustavu preuzima stručna služba, a posebice pedagog¹ kao najzastupljeniji stručni suradnik. Uloga pedagoga je višedimenzionalna i iznimno složena što je vidljivo iz legislativnog okvira, kao i iz zadataka definiranih kroz različita područja rada (Popović, Anđelković, 2017). Važnost uloge pedagoga kao stručnog suradnika ogleda se u suradnji sa svim sudionicima unutar odgojno-obrazovnih ustanova gdje djeluje kao posrednik s ciljem uspostavljanja što bolje i kvalitetnije školske klime. Razvojni put profesije pedagoga oblikuje se od 60-ih godina 20. stoljeća te se od tada pa sve do danas uloga pedagoga mijenjala pod utjecajem društvenih, kulturnih i političkih promjena. suočavanje s aktualnim izazovima u odgojno-obrazovnom radu zahtijeva kontinuirano prilagođavanje kompetencijskih standarda koji se sve preciznije definiraju u sadržajnome smislu, ali i sveobuhvatnije određuju u području pedagogijske teorije i pedagoške prakse. Pedagoška profesija uslijed društveno-kulturnih promjena iziskuje stalno osuvremenjivanje poslova i metoda rada kako bi pedagozi pravovremeno i efikasno reagirali na sve zahtjeve društva (Karamatić Brčić, Radeka, 2022).

Jedan od recentnijih izazova s kojim se odgojno-obrazovni sustav suočio je širenje bolesti COVID-19 krajem 2019. godine. S proglašenjem globalne pandemije u ožujku 2020. godine od strane Svjetske zdravstvene organizacije, mnoge zemlje započele su s uvođenjem preventivnih mjera s ciljem sporijeg širenja zaraze. Mjere su se odnosile i na prilagodbu rada odgojno-obrazovnih ustanova zbog čega su svi odgojno-obrazovni djelatnici, učenici i roditelji bili suočeni s promjenom načina provođenja nastave. Kontaktna nastava zamijenjena je nastavom na daljinu, a novi oblici i metode rada zahtijevali su od pedagoga, kao ključnog stručnog suradnika, inovativnost, prilagodljivost i sveobuhvatnu podršku učenicima, roditeljima, nastavnicima te ostalim kolegama. Nastava na daljinu predstavljala je za sve put u nepoznato i otvorila prostor mnogim

¹ Svi izrazi koji se koriste u tekstu, a imaju rodno značenje, bez obzira jesu li korišteni u muškom ili ženskom rodu, obuhvaćaju na jednak način i muški i ženski rod.

pitanjima. Jedno od njih je i jasnije određenje uloge pedagoga u izmijenjenim okolnostima rada. Sukladno navedenom, ovaj rad je usmjeren na utvrđivanje uloge stručnog suradnika pedagoga u osnovnim i srednjim školama za vrijeme pandemije bolesti COVID-19.

Teorijski okvir rada usmjerit će se na problematiziranje kompleksnosti uloge stručnog suradnika pedagoga. Inicijalno će biti izložen razvojni put uloge pedagoga te njegova uloga u osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovanju kroz zakonski okvir. Analizom područja rada stručnog suradnika pedagoga te suradnje s učenicima, učiteljima i roditeljima, kroz prizmu teorije i prakse, usmjerit će se pažnja na glavne odrednice njegove uloge. Pored toga će se opisati razvoj pandemije u svijetu i Hrvatskoj, s posebnim naglaskom na promjene u odgojno-obrazovnom sustavu za vrijeme pandemije, kao i glavne karakteristike i osobitosti nastave na daljinu te preduvjeti za njeno ostvarenje. Ukazat će se na važnost rezultata istraživanja o ulozi pedagoga prije i tijekom razdoblja pandemije. U metodološkom dijelu definirat će se predmet i cilj istraživanja temeljem kojih će se uspostaviti i glavni istraživački zadatci. Bit će pobliže opisan uzorak i tijek provedbe istraživanja te način obrade podataka. Posljednja faza istraživanja obuhvatit će analizu i interpretaciju dobivenih podataka te će se iznijeti zaključci u skladu s postavljenom teorijskom podlogom i rezultatima dobivenim provedenim empirijskim istraživanjem.

2. Pedagog kao stručni suradnik

Prema *Državnim pedagoškim standardima* (2008: 43), stručni suradnik je osoba specijalizirana „za pomoć u nastavnome i školskome radu, koja obavlja poslove koji proizlaze iz pedagoškog rada ili su s njime u svezi te pruža edukacijsko-rehabilitacijsku potporu“. Odgojno-obrazovni rad u osnovnoj školi provode učitelji razredne i predmetne nastave, učitelji edukatori rehabilitatori te stručni suradnici, a u srednjoškolskoj ustanovi nastavnici i stručni suradnici, što je određeno člankom 100. *Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi* (2012). Stručnim suradnicima, u spomenutom zakonu, podrazumijevaju se pedagog, psiholog, stručnjak edukacijskog-rehabilitatorskog profila i knjižničar. U odgojno-obrazovnim ustanovama u Republici Hrvatskoj najčešće se zapošljavaju pedagozi. Uspoređujući ranije podatke², vidljiv je porast zapošljavanja stručnih suradnika, ponajviše pedagoga. Prema podacima koje navode Vrkić Dimić i suradnice (2022), njih 1292 zaposleno je u 1298 osnovnih i srednjih škola.

Stručni suradnici, konkretnije pedagozi, postoje i djeluju u mnogim zemljama Europe i svijeta, ali pod različitim nazivima – stručni savjetnik, pedagoški djelatnik, školski savjetnik i slično (Mrkonjić, 2003). Iako su im poslovi u sadržajnom smislu dosta slični profilu stručnog suradnika pedagoga, pedagoška profesija kakva postoji u Hrvatskoj predstavlja jedinstven primjer. Ona podrazumijeva širi raspon uloga i zadaća, posebice u sklopu formalnog obrazovanja zbog čega pedagog preuzima glavnu ulogu u unapređenju odgojno-obrazovne djelatnosti kao najšire profiliran stručni suradnik. Aktivno je uključen u sve faze odgojno-obrazovnog procesa i redovito surađuje sa svim sudionicima unutar odgojno-obrazovnog sustava (*Nastavni plan i program za osnovnu školu*, 2006). Osim u osnovnim i srednjim školama, pedagozi se kao stručni suradnici zapošljavaju u predškolskim ustanovama, učeničkim domovima, ali i ostalim institucijama te sustavima. Pedagog odgojno-obrazovne ustanove je stručnjak visokoobrazovne kvalifikacije sedmog stupnja *Hrvatskog kvalifikacijskog okvira* čiji je glavni cilj unapređenje pedagoškog procesa, doprinos kvaliteti školske ustanove te stvaranje ozračja u kojem će se svi njeni sudionici neometano razvijati (Ledić i sur., 2013; Staničić, Resman, 2020). Fajdetić i Šnidarić (2012: 22) ističu kako je pedagog „nositelj razvojne djelatnosti“, dok je prema

² Prema Mrkonjić (2003), u 854 redovne osnovne škole bilo je zaposleno 497 pedagoga, dok je njih 165 bilo zaposleno u 353 redovne srednje škole.

Vladimiru Juriću (2004: 21) školski pedagog „najpogodnija stručna osoba koja može voditi razvojno-pedagošku djelatnost škole“.

Iako je moguće na razne načine precizirati tko je zapravo pedagog, u suštini je Stjepan Staničić (2014) to najbolje objasnio izjavom da dobar pedagog znači i dobru školu. Kako bi se to moglo i ostvariti, pedagog mora posjedovati određena znanja, vještine, kao i pripadajuće vrijednosti, što u konačnici čini kompetencije³. Staničić (2005) prvenstveno razlikuje formalne i poželjne kompetencije potrebne pedagogu za ostvarivanje svoje uloge. Formalne kompetencije su one stečene za vrijeme studija i radnim iskustvom, to jest visokoškolskim obrazovanjem i kontinuiranim profesionalnim osposobljavanjem i cjeloživotnim obrazovanjem. S druge strane, pod poželjne kompetencije Staničić (2001) ima u vidu pet ključnih: osobne, razvojne, stručne, međuljudske i akcijske. Osobne kompetencije odnose se na neke odlike osobnosti koje su imanentne uspješnim osobama poput inteligencije, marljivosti, komunikativnosti, samopouzdanja i slično. Razvojna kompetencija usko je vezana za ustanovu u kojoj pedagog radi, a odnosi se na sposobnost organizacije, inovativnost u radu, poznavanje tehnoloških alata i pravnih normi. Stručna kompetencija podrazumijeva stručna znanja potrebna za unaprjeđenje pedagoškog procesa, a uključuje planiranje, programiranje i vrednovanje pedagoškog procesa, rad na dokumentaciji, savjetodavni rad, kao i praćenje nastave i ostalih aktivnosti (Staničić, Resman, 2020). Socijalna kompetencija odnosi se na sposobnosti vezane uz međuljudske odnose, uspješan rad i komunikaciju s ljudima, umijeće motiviranja suradnika, vještine interakcije i timskog rada, poštivanje, iskrenost, uvažavanje i sl. Akcijska kompetencija uključuje praktično djelovanje pedagoga unutar i izvan ustanove odgoja i obrazovanja. Konkretnije, odnosi se na rad za osiguravanje uvjeta kako bi se ostvarili ciljevi ustanove, promicanje rada kroz osobni primjer, participiranje u rješavanju problema i dr. (Staničić, 2005).

2.1. Razvojni put profesije pedagoga

Iako pedagogija vuče korijene još iz starog vijeka, ona se kao samostalna znanost o odgoju razvila tek u 19. stoljeću. Profesija pedagoga u Hrvatskoj, prema Vrgoču (1993: 181), nastala je jer „se u praksi pokazala potreba za takvim kadrom“, a proces njenog razvoja odvijao se u nekoliko etapa kroz više od pola stoljeća. Prvi školski pedagog

³ Prema Hrvatskom kvalifikacijskom okviru (2009: 17) kompetencije (engl. *competences*) predstavljaju „skup znanja i vještina, te pripadajuće samostalnosti i odgovornosti, odnosno cjeloviti skup svega što pojedinac može stjecati učenjem.“

zaposlen je 1959. godine u Osnovnoj školi „Ljubljaničica“ u Zagrebu (Kobola, 1971) kada, prema Staničiću (2005), započinje razdoblje traganja za identitetom školskih pedagoga. Ubrzo nakon, 1964. godine, donesen je *Zakon o osnovnoj školi* kojim se zakonski verificirala pedagoška djelatnost (Vrgoč, 2000). Iako je zapošljavanje pedagoga bio veoma važan korak u školskoj praksi, njegova primarna uloga bila je administrativno-nadzorna; konkretnije, zanimanje pedagoga se percipiralo kao pomoćnika ravnatelja čime se ono poprilično udaljilo od struke (Staničić, Resman, 2020). U narednome periodu profesija pedagoga doživjela je snažniji razvoj kroz definiranje njegovih zadataka i uloge kao stručnog suradnika što je dovelo do kreiranja i implementacije visokoškolskog obrazovnog programa za pedagoge.

Nadalje, 70-ih godina 20. stoljeća uloga pedagoga i dalje nije bila precizno definirana te je podrazumijevala nadzor nastave i supervizijski rad s nastavnicima. Navedeno razdoblje, usmjereno na stručno-metodička pitanja, smatra se fazom sazrijevanja pedagoške profesije. U to vrijeme, na radno mjesto pedagoga zapošljavali su se istaknuti nastavnici zbog nedostatka primjereno obrazovanih stručnjaka (Staničić, 2005). Posljedice ovoga su vidljive kroz smanjenje značaja profesionalnog statusa pedagoga u društvu, ali i u odgojno-obrazovnom sustavu. S težnjom ka jasnom definiranju uloge pedagoga započinje se s provođenjem osnovnih pedagoških istraživanja i pojačanim objavljivanjem znanstvenih članaka i knjiga te organiziranjem stručnih i znanstvenih događanja (Vrkić Dimić i sur., 2022). U ovoj fazi došlo je i do početka današnjeg inkluzivnog obrazovanja, točnije uspostavljanja zakonske regulative usmjerene ka uključivanju djece s teškoćama u redovne škole (Karamatić Brčić, Radeka, 2022).

Razdoblje od 70-ih do 80-ih godina 20. stoljeća označava afirmaciju rada školskog pedagoga. Ovu etapu obilježila je reforma srednjoškolskog obrazovanja u sklopu koje se razvila ideja o uspostavi razvojno-pedagoške službe zadužene za razvoj i unaprjeđenje pedagoškog procesa unutar odgojno-obrazovne ustanove, što je rezultiralo zapošljavanjem većeg broja obrazovanih pedagoga u školskome sustavu (Staničić, Resman, 2020). Istaknuti pedagozi kao što su Vladimir Jurić, Franc Pediček, Stjepan Staničić i Mile Silov znatno su, kroz svoje stvaralaštvo, doprinijeli određenju profesionalnog identiteta pedagoga u to doba. Autor Franc Pediček, u svojoj knjizi *Svetovalno delo in šola* (1967), zalaže se za usmjerenje pedagoga ka učenicima ističući, kao njegovu primarnu ulogu, savjetodavni rad. Samo desetljeće kasnije, 1977. godine, Vladimir Jurić objavljuje *Metodiku rada školskog pedagoga* kojom, na temelju

prikupljenih iskustava, daje novu perspektivu uloge školskog pedagoga implicirajući shvaćanje pedagoga kao stručnog suradnika. Također, Ladislav Bogner (1972) ulogu pedagoga prepoznaje u simbiozi teorijske i praktične djelatnosti gdje će on, zahvaljujući svome obrazovanju, pratiti napredak pedagoške znanosti te stečene spoznaje koristiti u svome radnom okruženju. Važno je istaknuti kako je 1980. godine u Hrvatskoj donesen *Zakon o odgoju i osnovnom obrazovanju* koji mnogo jasnije nego prijašnji zakoni ističe potrebu i važnost zapošljavanja stručnih suradnika u školama te detaljnije objašnjava njihovu funkciju.

Sljedeća faza u razvojnom putu profesionalne uloge pedagoga započinje 1985. godine krizom obrazovanja. Prema Vrkić Dimić i suradnicama (2022), u tom razdoblju intenzivno se analiziraju rezultati ranijih pedagoških reformi te se razvija novi koncept odgojno-obrazovnog sustava. Iako su pedagoški stručnjaci sustavno pokušavali uvesti programe i strukture za naprednije obrazovanje, smanjenje podrške sustavu dovelo je do gubitka profesionalnosti. Ono što je posebno zabrinjavalo jest činjenica da je, pored velikog broja kvalificiranih školskih pedagoga na tržištu, zakonodavstvo podržalo njihovo smanjenje te zamjenu s onima koji nisu bili stručni za tu ulogu (Staničić, Resman, 2020).

Krajem 90-ih godina 20. stoljeća započinje razdoblje reafirmacije uloge pedagoga koje traje sve do danas. U posljednjoj fazi transformacije uloge školskih pedagoga fokus je stavljen na podizanje svijesti o važnosti rada i uloge pedagoga u odgojno-obrazovnom kontekstu. Ovo shvaćanje utemeljeno je na rezultatima brojnih empirijskih istraživanja provedenih u školama i mnogim znanstvenim radovima koji ističu važnost zapošljavanja pedagoga s ciljem unaprjeđenja odgojno-obrazovnog procesa (Vrkić Dimić i sur., 2022). U suvremenom društvu pedagog je stručnjak za odgojno-obrazovna pitanja čija je uloga višedimenzionalna, ovisna o potrebama odgojno-obrazovne institucije i njenih sudionika te usmjerena prvenstveno na stvaranje okruženja koje je uključivo i inovativno. Školski pedagog dio je stručno-pedagoške službe koja čini osnovu za razvitak kvalitetne škole, a „temelji se na interdisciplinarnoj suradnji i timskom radu djelatnika škole te suradnji s vanjskim stručnjacima i institucijama“ (Vrkić Dimić i sur., 2022: 46). Na pedagoga se, stoga, gleda kao na reflektivnog praktičara koji svoj rad temelji na potrebama koje se javljaju u odgojno-obrazovnoj praksi.

2.2. *Pedagog u osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovanju*

Uloga pedagoga ključna je u odgojno-obrazovnom sustavu, no postoje određene specifičnosti za pojedinu razinu obrazovanja. Primjerice, pedagog u osnovnoj školi bit će više usmjeren na socijalnu i emocionalnu prilagodbu djeteta u školsko okruženje, dok će u srednjoj školi naglasak biti na karijernom savjetovanju te izazovima vezanim uz rizična ponašanja. Kako bismo dobili što cjelovitiju i jasniju predodžbu uloge pedagoga potrebno se osvrnuti na sličnosti i razlike institucija u kojima djeluju. Na temelju navedenoga, u nastavku će biti prikazane glavne odrednice osnovnoškolskih i srednjoškolskih ustanova u Hrvatskoj te uloge pedagoga unutar njih.

Osnovna škola predstavlja temelj odgojno-obrazovnog sustava u sklopu kojeg djeca stječu znanja i vještine za daljnje školovanje i cjeloživotno obrazovanje. Glavna joj je svrha ostvarenje kulturološke i društvene funkcije, uključivanje djece u institucionalni odgoj te osiguravanje osnovnog obrazovanja (Mijatović i sur., 1999). Osnovna škola u Hrvatskoj traje osam godina te je obvezna za djecu od sedme do četrnaeste godine. Nastava predstavlja osnovu stručnog rada škole i učitelja, a sama nastava dijeli se na razrednu i predmetnu. Razredna nastava koju vodi jedan razredni učitelj namijenjena je učenicima od prvog do četvrtog razreda, dok predmetnu nastavu izvodi više predmetnih učitelja za učenike od petog do osmog razreda. Prema *Državnome pedagoškom standardu osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja* (2008), optimalan broj učenika u jednom razrednom odjelu je 20, najmanji 14, a najveći 28 uz određene prilagodbe ovisno o uključivanju djece s teškoćama u redovnu školu. Osim redovitih razrednih odjela, u osnovnim školama moguće je ustrojiti i kombinirane razredne odjele koji se sastoje od učenika dvaju ili više razreda. Ostvarenje odgojnih i obrazovnih komponenti u osnovnoj školi temelji se na nacionalnom i školskom kurikulumu te nastavnom planu i programu. Upravna i stručna tijela čine školski odbor te razredno i učiteljsko vijeće (Staničić, Resman, 2020). Kada je riječ o uključivanju stručnih suradnika u njihov rad, redovne osnovne škole koje imaju do 180 učenika, dužne su zaposliti dva stručna suradnika, od kojih jedan mora biti pedagog. Nadalje, osnovne škole koje imaju do 500 učenika zapošljavaju tri, a škole s više od 500 učenika trebale bi uključiti četiri stručna suradnika (Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja, 2008).

Po završetku osnovne škole, učenici svoje obrazovanje nastavljaju u srednjoj školi, koja u Hrvatskoj nije obavezna, a najčešće obuhvaća učenike od petnaeste do osamnaeste godine. Srednjim obrazovanjem učenik stječe znanja i sposobnosti za nastavak

obrazovanja i rad. Ovisno o vrsti obrazovnog programa, srednje škole dijele se u tri skupine (Staničić, Resman, 2020):

- a) Gimnazije u trajanju od četiri godine. Mogu biti opće ili specijalizirane, ovisno o nastavnom planu i programu. Glavni im je cilj stjecanje općeg obrazovanja i intelektualnih vještina potrebnih za daljnje učenje i više obrazovanje.
- b) Strukovne škole u trajanju od jedne do pet godina. Prema vrsti nastavnog plana i programa mogu biti obrtničke, tehničke, industrijske i druge. Temeljna svrha im je osposobiti učenike za tržište rada.
- c) Umjetničke škole u kojima učenici stječu znanja i vještine za različita područja umjetnosti, kao na primjer glazbeno, plesno, likovno. U principu traju četiri ili pet godina.

Odgojno-obrazovni proces u srednjoj školi ostvaruje se na osnovu nacionalnog i školskog kurikuluma, nastavnog plana i programa te godišnjeg programa rada škole, a provode ga nastavnici predmetne nastave i stručni suradnici. Što se tiče zapošljavanja stručnih suradnika u srednjoj školi, vrijede ista pravila kao i u osnovnoj. Optimalan broj učenika u srednjoškolskom razrednom odjelu je 24, minimalan 20, a maksimalan 28 učenika. Po završetku srednje škole svi učenici koji žele nastaviti obrazovanje dužni su polagati Državnu maturu kao uvjet za upis na fakultet (Državni pedagoški standard srednjoškolskog sustava odgoja i obrazovanja, 2008).

2.3. Područja rada pedagoga u odgojno-obrazovnoj ustanovi

Područja rada školskog pedagoga, kako navode Ledić i suradnici (2013), odnose se na poslove i aktivnosti koje on provodi u odgojno-obrazovnom okruženju kako bi doprinio kvaliteti pedagoškog procesa i njegovih ishoda. Prvi je pokušaj prikaza područja rada pedagoga bio u sklopu službenog dokumenta pod nazivom *Orijentacioni program rada školskog pedagoga* objavljenog 1968. godine. Prema Ledić i suradnicima (2013), sistematiziranju područja rada školskog pedagoga se kroz povijest pristupalo na različite načine, polazeći od načina izvedbe poslova, subjekata s kojima pedagog surađuje ili srodnosti temeljene na funkcijama. Od 80-ih godina 20. stoljeća pedagog u odgojno-obrazovnoj ustanovi djeluje kao stručnjak za razvoj te se njegova područja rada sistematiziraju u skladu s fazama razvojnog ciklusa. Staničić i Resman (2020) područja rada školskog pedagoga utemeljena na razvojnem ciklusu dijele u pet faza: 1) projektiranje razvoja odgojno-obrazovne ustanove, 2) sudjelovanje pedagoga u

neposrednom odgojno-obrazovnom procesu, 3) vrednovanje pedagoškog procesa i postignuća, 4) unapređivanje pedagoškog procesa i postignuća te 5) dokumentiranje i informiranje o radu i postignućima.

Projektiranje razvoja odgojno-obrazovne ustanove odnosi se na osiguravanje uvjeta za uspješno ostvarenje ciljeva, zadataka i planova tijekom školske godine. Prva faza uključuje analiziranje prethodnih postignuća na temelju kojih se postavljaju prijedlozi za daljnje unaprjeđivanje, zbog čega je u ovoj fazi razvojnog ciklusa važno definiranje vizije i projekcije razvoja kroz dugoročno razvojno planiranje. Ključnu ulogu u pripremi važnih dokumenata poput razvojnog plana škole, školskog kurikulumuma i godišnjeg plana i programa ima upravo pedagog (Staničić, Resman, 2020). Sljedeća faza razvojnog ciklusa podrazumijeva neposredno sudjelovanje pedagoga u odgojno-obrazovnim aktivnostima ustanove s ciljem njenog unapređenja. Prije svega to se odnosi na organizaciju pedagoškog procesa u vidu upisa učenika i formiranja razrednih odjela. U ovoj fazi pedagog se uključuje kao i inovator kroz uvođenje novih programa i sadržaja, prati njihovo izvođenje te potiče ostale sudionike da se angažiraju (Ledić i sur., 2013; Staničić, Resman, 2020). Važan dio poslova pedagoga je i suradnja sa subjektima pedagoškog procesa. Pedagog u svom radu suradnju ostvaruje s ravnateljem, stručnim i upravnim tijelima, ali ponajviše s nastavnicima u unapređenju nastave, s učenicima u raznim kontekstima i roditeljima s ciljem poboljšanja razvoja učenika. U trećoj fazi slijedi utvrđivanje kvalitete pedagoškog procesa i postignuća. Temeljno je područje rada pedagoga poboljšanje kvalitete odgojno-obrazovnog procesa, što postiže upravo kroz analizu pedagoškog procesa, istraživanje fenomena koji utječu na kvalitetu rada te evaluacijom procesa i postignuća. U procesu unutarnjeg vrednovanja važno je izdvojiti tzv. „tekuće“ vrednovanje koje obuhvaća polugodišnje analize te izvještaje o postignućima po završetku nastavne/školske godine (Ledić i sur., 2013; Staničić, Resman, 2020). Unapređivanje pedagoškog procesa i postignuća četvrta je faza razvojnog ciklusa. Na temelju rezultata dobivenih analizama i vrednovanjem koje provodi pedagog uspostavljaju se aktivnosti i postupci kojima će se ukloniti određene slabosti i poboljšati kvaliteta pedagoškog procesa i učeničkih postignuća. Unapređenje kvalitete odgojno-obrazovne ustanove ostvaruje se jačanjem kompetencija, točnije stručnim usavršavanjem pedagoga i ostalih djelatnika. Posljednja faza razvojnog ciklusa obuhvaća dokumentiranje i informiranje o radu i postignućima sudionika odgojno-obrazovne ustanove u kojoj pedagog radi. Područje rada pedagoga u ovom slučaju je da nastavnike i učitelje informira

o znanjima i vještinama pomoću kojih bi mogli poboljšati svoje poučavanje. Nadalje, pedagog surađuje i sa školskim knjižničarem kako bi zajednički osigurali potrebnu stručnu literaturu za djelatnike i učenike. Uloga pedagoga podrazumijeva i skrb o dokumentaciji na principu koordinacije i integracije. Pedagog, osim što i sam vodi evidenciju kroz odgovarajuću pedagošku dokumentaciju, skrbi i o dokumentaciji čitave ustanove te je odgovoran za to da svi djelatnici ažurno i kvalitetno vode dokumentaciju (Staničić, Resman, 2020). Zaključno, u ovoj fazi potrebno je istaknuti kako, iako svi oni koji su uključeni u odgojno-obrazovnu djelatnost imaju obavezu upoznati, pratiti i koristiti nove informatičke tehnologije, pedagog ima vodeću ulogu u njenom poznavanju i implementaciji. K tome, pedagozi moraju biti u toku s najnovijim edukacijskim softverima i u skladu s tim osposobiti nastavnike za njihovo korištenje (Ledić i sur., 2013).

Područja rada pedagoga, osim kroz faze razvojnog ciklusa, moguće je sagledati i s obzirom na koncept učinkovite škole te polazeći od konstrukta škole kao učeće organizacije. Prema Staničić i Resman (2020), učinkovitost škole temelji se na njenom pedagoškom razvoju, stoga se područje rada pedagoga odnosi na doprinošenje karakteristikama učinkovite škole. Neke od karakteristika uspješne škole bile bi ostvarenje postavljenih vizija i ciljeva, visoka razina suradnje i komunikacije te poticanje razvoja svih njenih sudionika. Ukratko, osnovna uloga pedagoga je da svojim kompetencijama doprinese školi kao učinkovitoj organizaciji, „a škola je najučinkovitija kad postane učeća organizacija, tj. kad nauči kako postati učinkovita“ (Staničić, Resman, 2020: 118).

2.4. Suradnja pedagoga s učenicima, nastavnicima i roditeljima

Pri definiranju uloge pedagoga, neizostavno je osvrnuti se na suradnju pedagoga sa svima onima koji doprinose ili sudjeluju u pedagoškom radu škole. U procesu odgoja i obrazovanja pedagog surađuje sa svim sudionicima unutar odgojno-obrazovne ustanove koristeći odgovarajuće metode i pristupe u različitim aspektima rada. Pedagog, dakle, surađuje s učenicima, nastavnicima, roditeljima, ravnateljem, ostalim članovima stručnog tima te stručnim i upravnim tijelima. U ovom poglavlju bit će prikazane i detaljnije pojašnjene glavne odrednice suradnje pedagoga s učenicima, nastavnicima i roditeljima.

2.4.1. Pedagog i učenik

Suradnja pedagoga s učenicima veoma je važan dio uloge školskog pedagoga. Cjelokupan rad škole usmjeren je prvenstveno na učenika i njegovo osposobljavanje za što bolju

integraciju i funkcioniranje u društvenoj zajednici. Jurić (1989) navodi kako se kvalitetan odgojno-obrazovni rad s učenicima temelji na njihovom poznavanju koje se ostvaruje ponajviše razgovorom, odnosno interpersonalnom komunikacijom. Prema Pažin-Ilakovac (2015) razgovor se može odvijati individualno ili grupno, što ovisi o njegovom sadržaju, te može biti planiran ili neplaniran. Nadalje, Petani (2012: 99) ističe kako „pedagog ima važnu ulogu u kreiranju klime i ozračja ustanove te predlaganju, ostvarivanju i provođenju promjena u njoj, a tako i u provođenju savjetodavnog rada“. Oslanjajući se na potonje, važno je istaknuti kako je pedagog dio stručnog tima, a pri savjetovanju je nužan timski rad kako bi se na kooperativan način udružila različita znanja i, iz različitih perspektiva, pronašlo najbolje rješenje.

Pedagoško savjetovanje, odnosno savjetovanje u odgoju i obrazovanju, razni autori definiraju na različite načine. Pažin-Ilakovac (2015) savjetodavni rad smatra odgojnim sredstvom koje može biti poticajno kada su životne okolnosti učenika izazovne te se time izazvane teškoće mogu preoblikovati u probleme u učenju. Resman (2000), nadalje, navodi kako pedagoško savjetovanje uključuje različite oblike savjetodavne pomoći koje članovi savjetodavne službe pružaju učenicima kako bi im pomogli u njihovom rastu i razvoju, bilo osobnom ili školskom, te da određenim mjerama koje postavljaju u školskom okruženju pomažu učenicima da budu produktivni u društvenim okolnostima koje se očitavaju u odgojno-obrazovnoj ustanovi. Pedagoško savjetovanje, prema Vrcelj (2020: 46), „podrazumijeva djelovanje temeljeno na znanstvenim spoznajama, a povezano je s općom ili specifičnom uspješnosti pojedinca“. Nadalje, važno je razlikovati savjetodavni rad od psihoterapije. Iako se ti pojmovi često isprepliću zbog mnogih zajedničkih karakteristika, razlikuju se po tome što je savjetovanje obično kraćeg trajanja te usmjereno na rješavanje problema za razliku od psihoterapije kojom se ulazi dublje u uzroke određenih ponašanja s ciljem postizanja promjena (Petani, 2012). Potrebno je spomenuti i preventivno orijentirano savjetovanje koje je orijentirano na sprječavanje pojave okolnosti ili razloga koji bi uzrokovali određene poteškoće. Kod preventivno orijentiranog savjetovanja uloga savjetodavne službe odnosi se na „organizaciju neposrednih oblika individualnog skupnog (timskog) rada s učenicima, u kojima bi poučavali učenike određenim vještinama i neposredno utjecali na njihovo ponašanje i ophođenje prema sebi i drugima“ (Resman, 2000: 49). Navedeno se ostvaruje kroz različita predavanja, radionice, tečajeve i slično. Ono što je izrazito važno kod pedagoškog savjetovanja je to da ono mora biti kontinuirano, ali i individualizirano.

Potrebno je uzeti u obzir da je svako dijete drugačijeg razvoja i da među učenicima postoje određene individualne razlike. Iz tog razloga pristup pedagoškom savjetovanju neće biti isti za učenike razredne i predmetne nastave, kao ni za učenike srednjih škola. Prema Resmanu (2000), savjetodavni rad u osnovnoj školi je posredan i preventivan, dok je u srednjoj školi neposredan i više usmjeren na individualne mogućnosti učenika s fokusom na profesionalnu orijentaciju te evaluaciju.

Profesionalno, odnosno, karijerno savjetovanje učenika poznato je kao područje rada i stručnog angažmana temeljeno na ideji pružanja savjetodavne podrške mladima tijekom njihovog odgoja, obrazovanja i razvoja. Prvi put se spominje 1907. godine kada Frank Parsons u Bostonu osniva prvo Savjetovalište za izbor zanimanja. Ova djelatnost i u Hrvatskoj ima dugogodišnju tradiciju, a do prije pedesetak godina ostvarivala se u sklopu zavoda za zapošljavanje (Staničić, Resman, 2020). Danas, glavnu ulogu u profesionalnoj orijentaciji učenika osnovnih i srednjih škola imaju odgojno-obrazovne ustanove, a posebno školski pedagozi i psiholozi. Petani i suradnici (2020) ističu kako je profesionalna orijentacija proces koji zapravo nikad ne završava, koji čini sastavan dio odgojno-obrazovnog rada te je dužnost svake škole profesionalno usmjeriti svoje učenike. Aktivnosti vezane uz profesionalnu orijentaciju, prema godišnjem planu i programu škole, integrirane su u nastavne predmete od osnovne do srednje škole. Iako glavnu ulogu u karijernom savjetovanju preuzimaju pedagog i psiholog, s njima blisko surađuju nastavnici, učitelji i razrednici. Uloga pedagoga u ovom području veoma je široka, no od temeljnih aktivnosti potrebno je izdvojiti kako pedagog na temelju poznavanja individualnih karakteristika učenika priprema predavanja i radionice na određenu temu, informira roditelje i učenike o zanimanjima i ustanovama za nastavak obrazovanja, pruža podršku razrednicima u radu na profesionalnoj orijentaciji te ostvaruje suradnju s ustanovama izvan škole (Staničić, Resman, 2020).

2.4.2. Pedagog i nastavnik

Jedna od uloga pedagoga u školi je i suradnja s nastavnicima. Uspješna suradnja sudionika odgojno-obrazovnog procesa pozitivno utječe na ishod koji podiže kvalitetu rada škole. Nastavnik i školski pedagog u svakodnevnoj su interakciji i njihova je suradnja usmjerena prvenstveno na unapređenje nastavnog procesa i stvaranje pozitivnog okruženja u kojem se učenik može neometano razvijati i učiti. Prema Staničiću i Resmanu (2020), međusobna komunikacija i partnerstvo između pedagoga i nastavnika temelje se na nastavnikovom viđenju svoje uloge i položaja u školi. Ono svakako ovisi o samom

nastavniku, okolnostima u kojima radi, njegovim pedagoškim kompetencijama i osobnim karakteristikama. Jurić (2004) pak ističe kako do suradnje pedagoga i nastavnika dolazi kada je nastavniku potrebna pomoć pedagoga u rješavanju nekog problema u razredu, ali i kada pedagog primijeti da nastavnik ima poteškoća u rješavanju određene situacije. Školski je pedagog u takvim situacijama odgovoran pružiti podršku nastavniku, a u oba će se slučaja njihov odnos temeljiti na povjerenju i međusobnom uvažavanju. Staničić i Resman (2020) navode kako konzultacije čine temelj kvalitetne suradnje nastavnika i pedagoga. Njihova je svrha dijeljenje informacija o učeniku kako bi se dobila potpunija slika o njegovoj svakodnevnici, obrazovanju, postignućima te mogućim poteškoćama, kao i njihovim uzrocima i posljedicama. Nastavnik je prijeko potreban pedagogu jer bez njegovih informacija on ne bi bio u mogućnosti ostvariti savjetodavni rad s učenicima. Svaki je učenik jedinstven, s vlastitim potrebama, sposobnostima, interesima i izazovima, a s obzirom na to da nastavnik ostvaruje prvi kontakt s učenikom i svakodnevno ga opaža kroz neposredan rad, on je u mogućnosti najbolje upoznati njegove karakteristike, osobnost i socijalne vještine (Resman, 2000). Odnos nastavnika i školskog pedagoga u suštini je recipročan jer pedagog posjeduje znanja koja mogu pomoći nastavniku u boljem razumijevanju učenika. Uloga je pedagoga stoga informirati nastavnika o sposobnostima učenika i tehnikama koje mu mogu pomoći u stvaranju boljeg odnosa nastavnik-učenik te kreiranju ugodnije razredne klime (Staničić, Resman, 2020). Samo timskim radom moguće je odgovoriti na izazove s kojima se učenici susreću u školi i u svojoj društvenoj okolini. Prema Vukoviću (2009), zadaća je školskoga pedagoga da u suradnji s učiteljima radi na jačanju njihovih kompetencija koje će im omogućiti da u izravnoj interakciji s učenicima kreiraju nastavne prilike gdje će učenici, pored učenja, razvijati i temeljne vještine. Također, Vuković (2009) ističe kako se suradnja pedagoga i nastavnika ostvaruje kroz planiranje stručnih ekskurzija te provođenje malih akcijskih istraživanja. Na koncu, potrebno je istaknuti kako je, s ciljem unapređenja odgojno-obrazovnog procesa, iznimno važan savjetodavni rad pedagoga s nastavnikom jer, kako navode Horvat Vlahović i suradnice (2022: 47), „pedagoško savjetovanje može i mora doprinijeti promicanju humanih vrijednosti, očuvanju i promicanju odgojne komponente škole“.

2.4.3. Pedagog i roditelji

Partnerstvo obitelji i škole veoma je važno za holistički razvoj i napredak učenika. Staničić i Resman (2020) pišu kako je put do dobrog školskog uspjeha svakog učenika popločan kvalitetnom suradnjom s njihovom obitelji. Rosić i Zloković (2003) navode

kako je upravo povezivanje roditelja i škole jedno od ključnih elemenata za unaprjeđenje kvalitete odgojno-obrazovne ustanove. Pedagog kao stručni suradnik preuzima važnu ulogu u formiranju i razvijanju odnosa obitelji i škole. Njegova je zadaća pomoći učiteljima i roditeljima u shvaćanju položaja, djelovanja i ponašanja učenika, pružiti im podršku te im pomoći prepoznati vlastitu ulogu (Staničić, Resman, 2020). Također, zadatak je pedagoga da pruži uvid roditeljima u ponašanje, socijalni razvoj i školske potrebe djeteta, dok roditelji mogu njemu pružiti informacije o djetetovom životu izvan škole. Pri pojavi određenih teškoća, timski rad roditelja, pedagoga i nastavnika ključan je za pružanje pravovremenih i učinkovitih intervencija. Individualni i grupni razgovori, prema Vukoviću (1995), najčešći su oblici suradnje školskoga pedagoga i roditelja učenika. Kao poseban oblik razgovora, Vuković (1995) naglašava savjetodavni rad pedagoga s roditeljima koji se temelji na promišljanju i objektivnoj procjeni njihove djece u kontekstu odgojno-obrazovnog procesa. Cilj je savjetodavnoga rada pedagoga s roditeljima uputiti ih u obrazovne mogućnosti njihove djece, motivirati ih na sudjelovanje u aktivnostima u školi i izvan nje te kod roditelja potaknuti aktivnu komunikaciju s djelatnicima škole (Vuković, 1995).

Uključivanja roditelja u nastavni proces, bilo da se radi o djeci urednog razvoja ili djeci s teškoćama, od iznimne je važnosti. Pokazalo se da učenici ostvaruju bolje rezultate kada je nastavni plan i program prilagođen njihovim mogućnostima pri čemu je izrazito važna uloga i motivacija roditelja. Roditeljska uloga u odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama nezamjenjiva je, no zadaća pedagoga je da kroz savjetodavni rad educira roditelje kako bi mogli pomoći svom djetetu da što uspješnije savlada prilagođeni program (Vuković, 1995). Komunikacija između roditelja i pedagoga mora biti stalna, dvosmjerna i u potpunosti otvorena te temeljena na obostranom povjerenju sudionika.

Rosić i Zloković (2003) napominju kako je temeljna zadaća škole, a samim time i pedagoga, povezivanje s roditeljima, pružanje pomoći u shvaćanju ciljeva i zadataka odgoja, poticanje na suradnju u suočavanju sa školskim izazovima, koordiniranje odgojnog rada s obiteljskim okruženjem te pružanje konkretnih savjeta roditeljima za njihov odgojni rad kod kuće. Ključ uspjeha u ovom suradničkom odnosu čine profesionalnost i strpljivost pedagoga, vrijeme koje mu posveti i empatija. Pedagog suradnju s roditeljima održava kroz individualne ili grupne razgovore, radionice, predavanja i slično. U svemu tome važno je uvijek imati na umu, i redovno osvježavati

činjenicu, kako je suradnja roditelja i pedagoga temelj dobrobiti učenika i njegovog osobnog, ali i školskoga razvoja (Resman, 2000).

3. Pandemija COVID-19

Infektivna bolest COVID-19⁴ (*engl. Coronavirus disease 2019*), uzrokovana virusom SARS-CoV-2, prvi put je zabilježena u prosincu, 2019. godine, u kineskom gradu Wuhanu (Vince, 2020). Bolest je u veoma kratkom vremenu poprimila razmjere epidemije⁵ koja se u samo dva mjeseca pretvorila u globalnu pandemiju⁶⁷. Koronavirusi, kako navodi Vince (2020), porodica su RNK virusa koja je česta kod ptica i sisavaca, no uz sposobnost brojnih mutacija i rekombinacija molekule može se vezati za ljudske stanice te uzrokovati respiratorne bolesti kao što su, ranije zabilježeni, SARS (*engl. Severe Acute Respiratory Syndrome*) i MERS (*engl. Middle East Respiratory Syndrome*). Što se tiče bolesti COVID-19, pretpostavka je da se, uz intermedijalnog domaćina, virus prenio sa šišmiša na ljude. Nakon izlaganja infekciji, razdoblje inkubacije traje od dva do 14, a u prosjeku pet dana. Simptomi COVID-19 bolesti ovise o zdravstvenom stanju zaražene osobe, a mogu biti lakši ili teži. Neki od najčešćih simptoma zaraze su: povišena tjelesna temperatura, kašalj, umor, gubitak okusa i mirisa, otežano disanje i glavobolja (Skitarelić i sur., 2020). Pokazalo se da starije osobe i one s kroničnim bolestima imaju veći rizik od razvitka težeg oblika bolesti. Kako navodi Svjetska zdravstvena organizacija (URL 3) virus se uglavnom širi kapljičnim putem iz usta ili nosa zaražene osobe dok govori, diše, kašlje ili kiše. Vince (2020) napominje kako je zaraza moguća i od asimptomatske zaražene osobe te indirektnim prijenosom preko neopranih ruku, zbog čega je jedna od najčešćih preporuka prevencije širenja virusa bila često i temeljito pranje ruku. Ostale preporuke za prevenciju COVID-19 bolesti odnosile su se na informiranje o samoj bolesti i načine na koje se širi, fizičko distanciranje u rasponu od jednog metra, pravilno nošenje maske te, naposljetku, cijepljenja (URL 3).

3.1. Razvoj bolesti COVID-19 u Hrvatskoj

Prvi slučaj infekcije koronavirusom u Hrvatskoj zabilježen je 25. veljače u Zagrebu (URL 4). U ožujku 2020. godine, zbog opasnosti od visoke smrtnosti nove i nepoznate zarazne bolesti, Ministarstvo zdravstva Republike Hrvatske proglasilo je epidemiju COVID-19. Na taj način svim nadležnim tijelima, uključujući Stožer civilne zaštite Republike

⁴ U nastavku rada će se koristiti i izraz *koronavirus*.

⁵ Epidemija predstavlja brzo širenje bolesti među većim brojem ljudi na određenom području, u relativno kratkom vremenskom razdoblju (URL 1).

⁶ Pandemija se odnosi na širenje određene bolesti preko velikih područja, obuhvaćajući više zemalja i(li) kontinenata. (URL 2).

⁷ Svjetska zdravstvena organizacija (*eng. World Health Organization – WHO*) dana 11. ožujka 2020. proglasila je globalnu pandemiju.

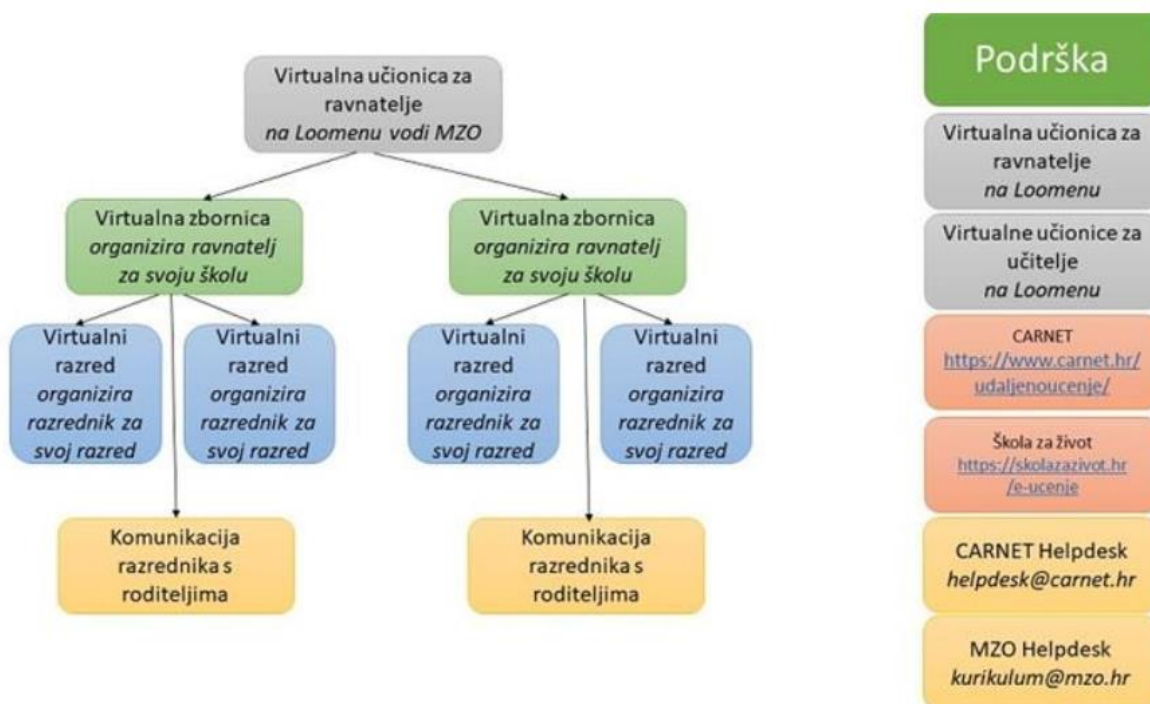
Hrvatske, Krizni stožer Ministarstva zdravstva i Službu za epidemiologiju zaraznih bolesti Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo (HZJZ), omogućeno je kreiranje preventivnih mjera i donošenje odgovarajućih odluka s ciljem zaštite zdravlja stanovništva (URL 5). Od kada je prvi slučaj zaraze koronavirusom zabilježen u Hrvatskoj do trenutka pisanja ovoga rada, evidentirano je ukupno 1.275.071 osoba koje su bile pozitivne na novi koronavirus. U tom razdoblju 18.332 osobe su izgubile život zbog bolesti, dok se 1.256.366 osoba uspješno oporavilo. Također, važno je napomenuti da je cijepljenje obuhvatilo 59,96% ukupnog stanovništva, od čega 71,34% odraslog stanovništva (URL 7). Prema Bubaš i Capak (2022), epidemija u Hrvatskoj razvijala se u šest valova. Prvi val širenja zaraze COVID-19 bolesti zabilježen je od ožujka 2020. do kraja rujna 2020. godine, a obilježilo ga je uspostavljanje lokalnih stožera, aktiviranje sustava civilne zaštite, uvođenje *lockdowna* i e-Propusnica. Dakle, Vlada je uvela mnoge mjere i restrikcije poput ograničenja rada odgojno-obrazovnih ustanova, ugostiteljskih objekata, nekih trgovina te zabranila veća javna okupljanja, zadržavanje na ulicama, kao i napuštanje mjesta prebivališta i boravišta. Drugi val, koji je trajao od početka listopada 2020. do kraja veljače 2021. godine, obilježen je naglim porastom broja zaraženih osoba. Također, u ovom razdoblju Hrvatska je započela s cijepljenjem protiv COVID-19 bolesti. Početkom ožujka 2021. godine započeo je treći val epidemije u Hrvatskoj te je trajao do srpnja iste godine. U ovom razdoblju pojavila se alfa varijanta virusa koja se širila u manjoj mjeri u odnosu na prošli val te je Hrvatska uvela EU digitalne COVID potvrde (URL 6). U četvrtom valu koji je trajao od kolovoza do prosinca 2021. godine došlo je do širenja delta varijante virusa. Zahvaljujući aktivnom cijepljenju odrasle populacije ublažene su mjere vezane uz javna okupljanja. Peti val epidemije, od kraja prosinca 2021. godine, obilježio je nagli porast oboljelih i pojavu omikron varijante virusa. Zbog povećanog broja samoizolacije učenika u osnovnim i srednjim školama započelo se s provođenjem samotestiranja učenika (URL 6). Šesti val širenja zaraze, kako navode Bubaš i Capak (2022), obilježen je blagim rastom broja novih slučajeva zaraze bolesti COVID-19. Početkom svibnja 2023. godine, Svjetska zdravstvena organizacija objavila je da COVID-19 više ne vidi kao globalnu javnozdravstvenu prijetnju. Slijedom te objave, Vlada Republike Hrvatske je 11. svibnja 2023. godine proglasila završetak epidemije COVID-19 bolesti u Hrvatskoj (URL 7).

3.2. Promjene u hrvatskom odgojno-obrazovnom sustavu za vrijeme pandemije COVID-19

Vlada Republike Hrvatske je, kao reakciju na pandemiju i u skladu s mjerama pojedinih država u svijetu, dana 13. ožujka 2020. godine donijela odluku o obustavi nastave u osnovnoškolskim, srednjoškolskim i visokim obrazovnim ustanovama kao i obustavu rada u predškolskim ustanovama. Od ponedjeljka, 16. ožujka 2020. godine učenici su iz svojih domova sudjelovali u nastavi na daljinu. Uz nepostojanje metodologije ili primjera dobre prakse vezane uz provođenje nastave na daljinu, Ministarstvu znanosti i obrazovanja i agencijama koje su pritekly u pomoć, bilo je potrebno dva tjedna za organizaciju i pripremu nastave na daljinu. Vlada Republike Hrvatske, u suradnji s Ministarstvom znanosti i obrazovanja⁸, donijela je *Akcijski plan za provedbu nastave na daljinu – Model nastave na daljinu*. Naposljetku je kreiran koncept nastave na daljinu koji se temeljio na tome da obrazovanje mora biti dostupno svim učenicima, razina digitalizacije mora biti primjerena njihovoj dobi te sva rješenja moraju imati rezervni plan, uz mogućnost praćenja nastave na daljinu (*Akcijski plan za provedbu nastave na daljinu – Model nastave na daljinu, 2020*). Sukladno navedenom, za učenike razredne nastave nastava na daljinu odvijala se putem javne televizije pod nazivom *Škola na trećem*. To je podrazumijevalo da učiteljice pred malim ekranima izvode nastavu koju su timski unaprijed pripremili mnogobrojni učitelji. U pripremu i realizaciju tjelesne i zdravstvene kulture uključili su se poznati sportaši. Nadalje, za učenike od petog do osmog razreda nastava na daljinu podrazumijevala je malo drugačiji karakter. Mentorski timovi u sklopu *Škole za život* za njih su pripremili 15-minutne video-lekcije uz dodatne radne materijale s ciljem ostvarenja kurikulom propisanih odgojno-obrazovnih ishoda. Video-lekcije su se prikazivale i za maturante kako bi se mogli što bolje pripremiti za državnu maturu. Važno je spomenuti kako je za sve učenike i studente koji su se u tom trenutku nalazili u socioekonomski nepovoljnom položaju bio osiguran besplatan pristup internetu i potrebne SIM kartice (*Akcijski plan za provedbu nastave na daljinu – Model nastave na daljinu, 2020*). Vodio se računa i o tome da učenicima razredne nastave, koji nisu imali nadzor kod kuće, bude omogućen dolazak u školu. Učenici koji su u trenutku prelaska na *online* nastavu imali pomoćnika u nastavi mogli su ga nastaviti koristiti u školi ili kod kuće, uz pismenu dozvolu roditelja i samog pomoćnika (*Uputa svim osnovnim i srednjim školama vezano uz nastavak organizacije nastave na daljinu, 2020*).

⁸ U nastavku rada koristit će se i izrazi Ministarstvo i MZO.

Osim TV kanala, *YouTubea*, mrežnih stranica Ministarstva znanosti i obrazovanja, *Škole za život* i raznih agencija, za komunikaciju i dijeljenje informacija koristile su se razne aplikacije, elektronička pošta, društvene mreže, kao i različite platforme koje su učenicima i nastavnicima bile dostupne putem AAI@Edu.Hr računa (*Moodle*, *Teams*, *Google Classroom* i slične) (Akcijski plan za provedbu nastave na daljinu – Model nastave na daljinu, 2020). Pored svega toga, kako bi se osigurala što bolja komunikacija među školskim subjektima, kao i komunikacija između škola, organizirane su virtualne učionice. Struktura komunikacijskih kanala prikazana je na slici u nastavku.

Slika 1. Struktura virtualnih komunikacijskih kanala i odgovarajuća podrška (Smjernice osnovnim i srednjim školama vezano uz organizaciju nastave na daljinu uz pomoć informacijsko-komunikacijske tehnologije, 2020).

Završetak školske godine 2019./2020. dočekan je uz puno bolju epidemiološku situaciju zbog čega je 7. svibnja 2020. godine Vlada Republike Hrvatske, na temelju preporuka Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo, donijela novu odluku o uređenju nastave u osnovnim i srednjim školama, na visokim učilištima, kao i obavljanju rada u predškolskim ustanovama. Učenici razredne nastave završetak godine odradili su po mješovitom modelu nastave; dijelom u školi, dijelom putem nastave na daljinu. Unatoč tome, učenici od petog do osmog razreda nastavili su s radom isključivo na daljinu. Što se tiče srednjoškolaca, većina je školsku godinu završila modelom nastave na daljinu,

osim učenika koji su u školi odrađivali praktične vježbe ili polagali završne, razlikovne i popravne ispite (Modeli i preporuke za rad u uvjetima povezanima s bolesti COVID-19 u pedagoškoj/školskoj godini 2021./2022., 2021.). Stručna praksa za učenike omogućena je kod poslodavaca gdje su epidemiološke preporuke to dopuštale, a državna matura održana je u dva bloka, u lipnju i početkom srpnja. Uzimajući u obzir neizvjesnost i nemogućnost predviđanja epidemiološke situacije tijekom školske godine 2020./2021., u *Akcijskom planu* prikazana su tri moguća scenarija za sljedeću školsku godinu, a škole su trebale odabrati i pripremiti plan provedbe jednog do početka rujna. Prvi scenarij podrazumijevao je nastavu pretežito uživo, uz mogućnost organiziranja nastave na daljinu za pojedine grupe učenika. Sljedeća opcija odnosila se na mješoviti model nastave u kojem bi se nastava dijelom odvijala u školi, a dijelom na daljinu, uz uvjet da svi imaju pristup digitalnim materijalima. Treći scenarij obuhvaćao je nastavu pretežno na daljinu od samog početka školske godine ili od trenutka pogoršanja epidemiološke situacije. Nastava bi se u tom slučaju provodila posredstvom informacijsko-komunikacijskih tehnologija na temelju postavljenih smjernica, „preporuka o organizaciji radnog dana učenika i uputama za vrednovanje i ocjenjivanje tijekom nastave na daljinu“ (Akcijski plan za provedbu nastave na daljinu – Model nastave na daljinu, 2020: 22).

3.2.1. Preduvjeti za ostvarivanje nastave na daljinu

Hrvatska je još 2016. godine započela reformu obrazovanja pod nazivom *Škola za život* koja je uvelike olakšala provedbu nastave na daljinu za vrijeme pandemije COVID-19 bolesti. Glavni cilj navedene reforme bio je tehnološko opremanje škola i razvoj digitalnih vještina kod učenika i nastavnika, ali i ostalih sudionika odgojno-obrazovnog procesa. Može se reći kako se reforma *Škola za život* nadovezala na CARNET-ov pilot-projekt *e-Škole* iz 2015. godine tijekom kojeg se započelo s boljim tehnološkim opremanjem škola, a u sklopu kojeg su izrađeni i mnogi digitalni obrazovni sadržaji (Akcijski plan za provedbu nastave na daljinu – Model nastave na daljinu, 2020).

Tijekom godina spomenuta reforma se u škole uvodila u nekoliko etapa. Projekt uvođenja digitalne pismenosti započeo je 2017. godine upotrebom mikroročunala u različitim predmetima i izvannastavnim programima. Sljedeće godine u osnovnim i srednjim škola reformirani su svi kurikulumi Informatike te je ona uvedena kao obavezni predmet za sve učenike petih i šestih razreda osnovnih škola. Iste godine na snagu je stupio i novi zakon o uvođenju digitalnih udžbenika. Poseban naglasak stavljen je na osiguranje digitalne neovisnosti nastavnika što se realiziralo kroz razne projekte nabavkom projektora i

pametnih ploča za učionice te prijenosnih računala za učitelje. Osim toga, u sklopu kurikularne reforme, cilj je bio i tehnološko opremanje učenika. U svrhu toga, nabavljeni su tableti za učenike razredne nastave te učenike petih i sedmih razreda osnovne škole nižeg socioekonomskog statusa. Za njih su osigurane i SIM kartice kako bi mogli besplatno pristupiti digitalnim obrazovnim sadržajima. Nadalje, 2020. godine donesena je odluka kojom se propisuje da izborni predmet Informatike sve osnovne škole moraju ponuditi učenicima razredne nastave. Veliki korak naprijed u digitalnom i tehničkom osuvremenjivanju škola bilo je uvođenje jedinstvenog elektroničkog identiteta, poznatog kao AAI@EduHr koji svim sudionicima visokoobrazovnog sustava u Hrvatskoj omogućava pristup mreži i potrebnim resursima (URL 8).

Ono što se pokazalo posebno korisnim za vrijeme pandemije i prelaska s klasične neposredne nastave na nastavu na daljinu je usavršavanje nastavnika u području digitalnih vještina u sklopu kurikularne reforme. Od 2018. godine nastavnici su se usavršavali u virtualnim učionicama kreiranim na platformi *Moodle (Loomen)*. Naučena znanja primijenili su za vrijeme nastave na daljinu kada su virtualne učionice koristili kao komunikacijske kanale te za razmjenu sadržaja i informacija s ostalim suradnicima, školama i Ministarstvom (Akcijski plan za provedbu nastave na daljinu – Model nastave na daljinu, 2020).

3.3. Nastava na daljinu

Ograničenjem i prilagodbom načina rada odgojno-obrazovnih ustanova za vrijeme pandemija koronavirusa, klasična nastava zamijenjena je nastavom na daljinu. U tom razdoblju osim izraza „nastava na daljinu“ u svakodnevnoj komunikaciji često su se upotrebljavali istoznačni ili bliskoznačni pojmovi: *online* nastava, e-učenje, e-poučavanje, učenje na daljinu, virtualna nastava, mrežna nastava i slični (Nemeth-Jajić, Jukić, 2020). Nemeth-Jajić i Jukić (2020) objašnjavaju kako se u literaturi pojam nastave na daljinu često zamjenjuje pojmom mrežne nastave, ali je nastava na daljinu puno širi pojam jer obuhvaća mrežnu i televizijsku nastavu.

Nastava na daljinu definira se kao „oblik učenja i poučavanja u kojemu se ne ostvaruje fizička prisutnost učenika i učitelja, već se proces učenja i poučavanja odvija u virtualnom okruženju uz podršku digitalnih tehnologija“ (URL 9). Kao jedan od oblika obrazovanja, nastava na daljinu javlja se još u 19. stoljeću. To je bila nastava dopisničkog tipa s ciljem omogućavanja jednakog obrazovanja za sve, pogotovo za one koji su živjeli u udaljenim

i ruralnim područjima te si nisu mogli priuštiti visoko obrazovanje (Matić, Stančić, 2021). Kroz povijest se, u skladu s tehnološkim inovacijama, nastava na daljinu provodila posredstvom različitih medija poput telefona, radija i televizije, ističu Nemeth-Jajić i Jukić (2020). Danas se pak uz prisutnost računala i pametnih telefona nastava na daljinu oslanja na internetske veze (Matijević, Topolovčan, 2017). U ovom slučaju obrazovni proces odvija se u virtualnom okruženju posredstvom digitalnih tehnologija te se temelji na *online* komunikaciji. Važno je istaknuti kako interpersonalna komunikacija u *online* okruženju može biti asinkrona, odnosno odgođena ili sinkrona, ona koja se odvija u stvarnom vremenu. Primjer asinkrone komunikacije bili bi e-mail ili *Messenger*, a za nju je karakteristično to što je povratna informacija ograničena ili zakašnjela. U slučaju sinkrone komunikacije, sugovornici su u isto vrijeme prisutni *online*, a povratna informacija je trenutna i brza. Primjer sinkrone komunikacije bili bi video-poziv i *live chat* (Rad s djecom u online okruženju, 2021).

Nastava na daljinu, iako je 2020. godine bila najbolje moguće rješenje, pred učitelje, učenike, ali i sve sudionike unutar odgojno-obrazovnog sustava, postavila je nove i drugačije zahtjeve. Prednosti nastave na daljinu očituju se u fleksibilnosti i samostalnost u radu, kvalitetnoj organizaciji vremena te razvijanju osobne odgovornosti za učenje (Čubrić, 2021). S druge strane, neki od nedostataka nastave na daljinu, prema Čubrić (2021) bili bi: manjak fizičkog kontakta, nedostatak tehničke podrške, slaba motiviranost zbog nedovoljne informatičke pismenosti i moguće tehničke poteškoće koje se mogu pojaviti prilikom provedbe nastave na daljinu.

3.3.1. Nastava na daljinu iz perspektive učitelja i učenika

Rad na daljinu tijekom pandemije nije bio jednak radu na daljinu u uobičajenim uvjetima, jer obavezni izbor nije ekvivalent slobodnom izboru. Kako navode Raišiene i suradnici (2021), prije pandemije bolesti COVID-19 samo je oko 15% ljudi u EU radilo na daljinu. Nakon uvođenja pojedinih mjera, privikavanje na novi način rada ovisilo je o tehnološkim znanjima i vještinama te prethodnom iskustvu rada na daljinu. Jedinstvenost situacije promijenila je način obrazovanja na globalnoj razini zbog čega su odgojno-obrazovni djelatnici bili primorani uspostaviti nove metode rada s učenicima, ali i mnoge druge radne prakse, poput komunikacije s vodstvom, stručnog usavršavanja, svakodnevne rutine i slično (Raišiene i sur., 2021). Autorice ističu kako postoji značajna razlika u organiziranju nastave na daljinu na razini osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja. U tom slučaju uspjeh u ostvarenju odgojno-obrazovnih ciljeva uvelike ovisi

o vještinama i samostalnosti sudionika odgojno-obrazovnog procesa, njihovoj razini znanja, obrazovnim planovima i programima te broju učenika u razredu (Raišiene i sur., 2021). Od 2020. godine u Hrvatskoj su provedena različita istraživanja kojima su ispitana mišljenja i stavovi učitelja i učenika o realizaciji nastave na daljinu. Pojedini rezultati prikazani su u nastavku ovoga poglavlja.

Istraživanja su pokazala kako je nastava na daljinu iz perspektive učitelja, ali i učenika, bila zahtjevnija nego tradicionalna neposredna nastava. Učitelji smatraju kako su tijekom nastave na daljinu poslovi bili složeniji te da su puno više vremena ulagali kako bi se postigli ishodi učenja, što je dovelo do povećane razine stresa (Jokić, Ristić Dedić, 2020; Junačko, 2021). Iako istraživanje koje su provele autorice Runtić i Kavelj (2020) ukazuje na činjenicu da su učenici tijekom nastave na daljinu provodili manje vremena u učenju i izvršavanju zadataka, nego što je to bio slučaju na nastavi u školi, Brebrić (2020) navodi kako većina učenika nastavu na daljinu smatra zahtjevnijom od tradicionalne nastave. Učenička percepcija povećane zadaće u odnosu na situaciju prije pandemije može se objasniti time da je veoma izazovno odvojiti školsku od domaće zadaće kada se obje realiziraju u istom fizičkom prostoru. Zbog toga ne iznenađuje tvrdnja autorice Junačko (2021) kako su tijekom nastave na daljinu planirani ishodi učenja bili teže i sporije ostvarivi.

Nadalje, istraživanja su pokazala kako su učenici motiviraniji za učenje u školi nego tijekom nastave na daljinu (Matić, Stančić, 2021; Junačko, 2021). Promjene u radu i dinamici nastave poput prebacivanja veće odgovornosti na učenike gdje oni sami reguliraju tempo učenja (Ćurković i sur., 2020) dovele su do lošijih radnih navika i pada motivacije kod učenika (Jokić, Ristić Dedić, 2020).

Važno je istaknuti kako je nastava na daljinu pozitivno utjecala na vještine rada s računalom kod učenika (Jokić, Ristić Dedić, 2020) iako je istraživanje koje su provele Runtić i Kavelj (2020) pokazalo kako većina učenika nije bila u potpunosti samostalna pri korištenju IKT-a (Informacijsko-komunikacijskih tehnologija), već im je trebala pomoć iskusnijih ukućana. Kao ometajuće čimbenike kod učenika, Matić i Stančić (2021) spominju mnoštvo alata koji su korišteni u nastavi na daljinu. Od njih čak 29 koje su izdvojile autorice, najviše su se koristili *Microsoft Teams*⁹, potom *Zoom*, *Word* i *Power Point*. Ostali izazovi koje učitelji ističu kao najčešće pri provedbi nastave na daljinu su

⁹ U nastavku rada, osim *Microsoft Teams*, koristit će se i izraz *Teams*.

vrednovanje učeničkih postignuća i vrlo česte tehničke poteškoće. Također, prema istraživanju Sablić, Klasnić i Škugor (2021), učitelji su se uglavnom samostalno usavršavali i mnogo vremena provodili u istraživanju i isprobavanju novih tehnoloških alata. Matić i Stančić (2021) te Junačko (2021) u svojim istraživanjima navode kako je najčešći izazov s kojima su se učitelji susretali bio učenikov pristup internetu.

Bez obzira na pojedine teškoće, nastava na daljinu imala je i određene prednosti. Kod učenika su one bile usmjerene ponajviše na „zabavnu i zanimljivu nastavu uz korištenje digitalnih obrazovnih sadržaja te na fleksibilnost u organizaciji učenja“ (Runtić, Kavelj, 2020: 166). Iz učiteljske perspektive pozitivna iskustva koje im je donijela nastava na daljinu odnose se na veliki izbor digitalnih alata i nove načine poučavanja (Junačko, 2021). Važno je istaknuti i da su učitelji bili zadovoljni podrškom ravnatelja i stručnih službi (Sablić i sur., 2021).

Iako su učenici nastavu u učionicama procijenili kvalitetnijom od nastave na daljinu iz perspektive jasnoće, razumljivosti i zanimljivosti (Jokić, Ristić Dedić, 2020), istraživanja pokazuju da su u konačnici svi sudionici bili zadovoljni nastavom na daljinu (Upitnik o izvođenju nastave na daljinu u razdoblju od 16. ožujka 2020. do 26. lipnja 2020. – odgovori učitelja, nastavnika i stručnih suradnika, 2020; Runtić, Kavelj, 2020).

4. Uloga pedagoga prije i tijekom pandemije – što pokazuju istraživanja?

Polazeći od istraživanja koje su 2013. godine proveli Ledić, Staničić i Turk jasno je da su uloga, pa tako i djelokrug poslova pedagoga, oduvijek bili nejasni i nedefinirani. Ispitanici su istaknuli kako pedagog u školi obavlja sve osim stručnog posla za koje mu nedostaje vremena i energije. Pedagoške zadaće ušle su u okvire drugih struka zbog toga što škole nisu zapošljavale stručne suradnike, izuzev pedagoga. Osim što problemi s kojima se susreću prelaze granice pedagoške profesije, pedagozi smatraju da su preopterećeni administrativnim poslovima i pretrpani papirologijom (Ledić i sur., 2013). Navedeno ih udaljava od rada s djecom, učiteljima i roditeljima. Ističu kako kod djece postoji sve veća potreba za komunikacijom te da je pedagoška uloga u tome značajna. Također, naglašavaju važnost stručnog usavršavanja putem seminara i radionica kroz koje bi mogli stjecati praktična znanja i vještine za rad s djecom (Ledić i sur., 2013).

Istraživanje u kojem su se Vrkić Dimić i suradnice (2022) bavile analizom poslova pedagoga pokazalo je da su se neke stvari s vremenom promijenile. U istraživanju su sudjelovala 583 pedagoga iz različitih odgojno-obrazovnih ustanova. Jedno od istraživačkih pitanja u navedenom istraživanju odnosilo se na učestalost obavljanja poslova pedagoga. Na temelju rezultata, autorice su najčešće obavljene poslove pedagoga svrstale u tri osnovne skupine: 1) savjetodavni i neposredan odgojno-obrazovni rad te suradnja s roditeljima i djelatnicima; 2) organizacija, praćenje i unapređenje odgojno-obrazovnog procesa; suradnja s djelatnicima pri radu s djecom s teškoćama; 3) planiranje i programiranje odgojno-obrazovnog rada; priprema pedagoške dokumentacije, kao i razvojnih i strateških dokumenata; osiguravanje i unaprjeđenje kvalitete (Vrkić Dimić i sur., 2022).

Istraživanje provedeno od strane Ministarstva znanosti i obrazovanja (2020) pokazalo je da je uloga stručnih suradnika pedagoga u nastavi na daljinu bila značajna, no nedovoljno jasna. Iskazana je potreba za preciznijim definiranjem uloge stručnih suradnika tijekom nastave na daljinu (Upitnik o izvođenju nastave na daljinu u razdoblju od 16. ožujka 2020. do 26. lipnja 2020. – odgovori učitelja, nastavnika i stručnih suradnika, 2020). Osim navedenog, od početka pandemije bolesti COVID-19 nije provedeno niti jedno istraživanje na području Republike Hrvatske koje ispituje isključivo ulogu i poslove pedagoga u specifičnoj situaciji u kojoj se našao sustav odgoja i obrazovanja. Zbog toga će u nastavku biti prikazani rezultati dvaju istraživanja provedenih u svijetu koji reflektiraju ulogu takozvanih školskih savjetnika. Naime, kako je i ranije navedeno u

radu, profesija pedagoga u Hrvatskoj podrazumijeva širi dijapazon uloga i poslova nego što je slučaj s profesijom školskih savjetnika, no ono što ih povezuje je cilj koji se odnosi na dobrobit učenika i stvaranje uvjeta u kojima se oni mogu neometano razvijati i obrazovati zbog čega je važno uzeti u obzir rezultate spomenutih istraživanja (Raišiene i sur., 2021).

Istraživanje koje je provedeno među 948 školskih savjetnika diljem SAD-a pokazalo je da savjetnici nisu uspjeli ostvariti izravan rad s učenicima u socijalno-emocionalnom kontekstu. Rezultati pokazuju da su imali mnogo manje vremena za grupno i individualno savjetovanje, nego što je to bio slučaj prije koronavirusa. Njihovi zadaci bili su usmjereni na praćenje frekventnosti pohađanja nastave kod učenika, podrške učiteljima te pružanja usluga i informacija roditeljima u kontekstu korištenja tehnologije (Savitz-Romer i sur., 2020). Heled i Davidovitch (2021) pak navode kako je za vrijeme nastave na daljinu rad školskih savjetnika u Izraelu ograničen na sustavni rad – u slučaju kada nitko nije odgovoran za određeni zadatak, on se predaje savjetniku. Na taj način savjetnici su obavljali i one poslove koji nisu bili u skladu s njihovom profesijom. K tome, Savitz-Romer i suradnici (2020) navode kako je, u američkom kontekstu, posao savjetnika za vrijeme pandemije postao puno zahtjevniji i od njih tražio mnogo više angažmana. Od ostalih prepreka s kojima su se savjetnici susreli u svome radu ističu se ograničena privatnost, manje dostupnog vremena za savjetovanje te otežano povezivanje s pojedinim učenicima. Osim toga, njihovo mišljenje nije uvaženo u procesu kreiranja plana i programa održavanja nastave na daljinu te su im često nedostajale jasne upute školske uprave (Savitz-Romer i sur., 2020). S druge strane, školski savjetnici u Izraelu imali su potpunu podršku od strane Ministarstva obrazovanja. Savjetnici su, iako preopterećeni poslom, bili zadovoljni svojim radom tijekom nastave na daljinu (Heled, Davidovitch, 2021). Instrukcionalna i administrativna pomoć pokazala se vrlo korisnom u izvanrednim okolnostima te je ukazivala na nešto što je u pojedinim zemljama i odgojno-obrazovnim sustavima nedostajalo prije pandemije. Također, odgojno-obrazovni djelatnici su se tijekom rada na daljinu suočavali s poteškoćama u međuljudskim odnosima i izazovima zbog profesionalne izolacije zbog čega je upravljačka i organizacijska potpora u području obrazovanja bila veoma važna (Raišiene i sur., 2021).

5. Metodologija

5.1. Predmet istraživanja

Pandemija bolesti COVID-19 značajno je utjecala na sve aspekte ljudskog života pa tako i na obrazovanje. Odgojno-obrazovni sustav i svi njegovi sudionici našli su se pred izazovom „novog normalnog“. Pod utjecajem velikih promjena i prelaska s tradicionalnog neposrednog načina učenja i poučavanja smještenog u odgojno-obrazovnim ustanovama na ono realizirano putem nastave na daljinu, uloge djelatnika odgojno-obrazovnih ustanova, pa tako i stručnih suradnika pedagoga, znatno su se i iznenada promijenile. Do sada nije provedeno mnogo istraživanja na navedenu temu, a načini i oblici rada za vrijeme pandemije koronavirusa utjecali su na promjene u odgojno-obrazovnom svijetu koji posljedice toga osjeća i danas. Ovaj rad stavlja fokus na ulogu stručnog suradnika pedagoga za vrijeme pandemije bolesti COVID-19.

5.2. Cilj istraživanja

Glavni je cilj ovoga istraživanja utvrditi ulogu stručnog suradnika pedagoga u osnovnim i srednjim školama za vrijeme pandemije koronavirusa. Nastoji se dobiti uvid u potencijalne izazove u radu s kojima se stručni suradnik pedagog susreo za vrijeme trajanja nastave na daljinu te istražiti iskustvo suradnje s učiteljima, učenicima i roditeljima. Svrha istraživanja je ustanoviti jesu li stručni suradnici pedagozi za vrijeme rada od kuće imali odgovarajuću podršku te istražiti njihova mišljenja o djelokrugu rada i obavezama pedagoga za vrijeme pandemije i nastave na daljinu.

5.3. Zadatci istraživanja

U skladu s navedenim predmetom i ciljem istraživanja, kroz provođenje intervjua sa stručnim suradnicima pedagozima u osnovnim i srednjim školama planira se:

1. utvrditi ulogu stručnih suradnika pedagoga u osmišljavanju i implementaciji nastave na daljinu,
2. ustanoviti koje su poslove obavljali stručni suradnici pedagozi za vrijeme pandemije bolesti COVID-19,
3. utvrditi izazove s kojima su se susreli stručni suradnici pedagozi u radu s učenicima za vrijeme nastave na daljinu,
4. istražiti suradnju stručnih suradnika pedagoga s roditeljima, učiteljima i ostalim djelatnicima tijekom nastave na daljinu,

5. dobiti dublji uvid u iskustvo podrške stručnim suradnicima pedagogima u vrijeme specifičnih uvjeta rada te kako je to utjecalo na njihov rad,
6. istražiti i prikazati mišljenja stručnih suradnika pedagoga o njihovom djelokrugu rada i obavezama u razdoblju pandemije.

5.4. Metode i instrument istraživanja

Podatci u ovom istraživanju prikupljeni su kvalitativnom metodom koristeći tehniku polustrukturiranog intervjua. Odlika kvalitativnog pristupa je prikupljanje i obrada podataka s ciljem ostvarivanja dubljeg uvida u individualno iskustvo i razumijevanje problema (Tkalac, Verčić i sur., 2011; Creswell, 2014; Johnson, Christensen, 2014). Navedeni instrument odabran je prvenstveno zbog fleksibilnosti koja je sudionicima omogućena u razgovoru. Drugim riječima, prednost polustrukturiranog intervjua je ta da istraživač ima unaprijed pripremljen protokol koji sadrži okvirna pitanja, a sudionik ima više slobode u odgovaranju što daje mogućnost prilagodbe tijeku i potrebama istraživanja (Tkalac, Verčić i sur., 2011). Dakle, istraživanje je usmjereno na stjecanje dubljih iskustava i mišljenja sudionika o njihovom radu u specifičnim uvjetima.

Radi prikupljanja potrebnih podataka o ulozi stručnih suradnika pedagoga u osnovnim i srednjim školama za vrijeme pandemije bolesti COVID-19, konstruiran je protokol intervjua (Prilog 10.1.). Istraživački je protokol izrađen u skladu s teorijskom razradom teme te postavljenog predmeta, cilja i zadataka istraživanja te se sastoji od općih podataka o sudioniku te 22 pitanja koja su tematski podijeljena u sekvence. S ciljem lakše obrade i analize podataka, protokol intervjua je, u odnosu na istraživačke zadatke, podijeljen u šest tematskih cjelina: 1) *Uloga pedagoga u organizaciji i implementaciji nastave na daljinu*, 2) *Poslovi pedagoga za vrijeme COVID-19 pandemije*, 3) *Izazovi u radu s učenicima za vrijeme nastave na daljinu*, 4) *Suradnja s roditeljima, učiteljima i ostalim djelatnicima tijekom nastave na daljinu*, 5) *Pomoć i podrška u specifičnim uvjetima rada*, 6) *Analiza mišljenja pedagoga o njihovom djelokrugu rada i obavezama za vrijeme pandemije*.

5.5. Uzorak istraživanja

Tablica 1. Podatci o sugovornicima

	DOB	RADNO MJESTO	GODINE RADNOGA ISKUSTVA
Sugovornik 1 (S1)	46	Osnovna škola	19
Sugovornik 2 (S2)	45	Srednja škola	14
Sugovornik 3 (S3)	41	Srednja škola	7
Sugovornik 4 (S4)	31	Osnovna škola	6
Sugovornik 5 (S5)	36	Osnovna škola	11
Sugovornik 6 (S6)	33	Osnovna škola	10
Sugovornik 7 (S7)	42	Srednja škola	15
Sugovornik 8 (S8)	45	Srednja škola	10
Sugovornik 9 (S9)	52	Srednja škola	17
Sugovornik 10 (S10)	34	Osnovna škola	9

Uzorak istraživanja je namjerni što znači da su uključeni sugovornici koji su dostupni i koji osiguravaju strukturu uzorka s obzirom na praćena obilježja kakva ima i populacija koja se istražuje, u ovom slučaju stručni suradnici pedagozi u osnovnim i srednjim školama. Uzorak čini ukupno deset stručnih suradnika pedagoga i to njih pet zaposlenih u osnovnim školama, kao i pet zaposlenih u srednjim školama. Što se tiče rodne raspodjele, sudjelovalo je ukupno devet žena i jedan muškarac. U Tablici 1. prikazane su strukturalne karakteristike sudionika prema kojima se nastojalo uzorkovati: dob, vrstu radnog mjesta i godine radnog iskustva u struci. Pri odabiru uzorka posebno je bio važan kriterij koji se odnosi na godine radnog iskustva u struci radi uvjeta postojanja iskustva rada tijekom pandemije, čime su kao mogući sudionici anulirani pedagozi pripravnici te svi oni s manje od šest godina radnog iskustva u struci. S ciljem potpune zaštite identiteta sugovornika, njihova imena su zamijenjena pseudonimom: „*Sugovornik (S No)*“.

5.6. Mjesto i vrijeme istraživanja

Istraživanje je provedeno tijekom studenog 2023. godine. Inicijalno se putem elektroničke pošte ili telefona stupilo u kontakt s potencijalnim sudionicima istraživanja. Nakon službenog poziva u kojemu su sudionici dobili sve relevantne informacije poput svrhe, cilja i samog postupka istraživanja, uslijedio je dogovor oko načina i vremena provedbe intervjua. Razgovor sa sudionicima istraživanja na području grada Zadra

proveden je uživo, dok je, zbog geografske udaljenosti i praktičnosti, razgovor s ostalim sudionicima proveden *online* putem *Zoom* platforme.

5.7. Postupak i tijek istraživanja

Provedeno je kvalitativno istraživanje na namjernom uzorku stručnih suradnika pedagoga koji rade u osnovnim i srednjim školama na području Republike Hrvatske. S obzirom na to da je ovaj rad usmjeren ka ispitivanju uloge stručnih suradnika pedagoga u određenom razdoblju, bilo je važno postaviti kriterij koji sudionici moraju ispuniti, stoga je uzorak ovoga istraživanja zasnovan na odluci istraživača te odabran prema zadanom kriteriju (Tkalac, Verčić i sur., 2011). Drugim riječima, uzorkovanje je rađeno prema kriterijskom okviru prema sljedećim atribucijama: dob, vrsta radnog mjesta i godine radnog iskustva u struci. Uzorak je uključivao stručne suradnike pedagoge koji imaju minimalno šest godina radnog iskustva, ubrajajući razdoblje pandemije koronavirusa, u osnovnim i srednjim školama na području Republike Hrvatske. U istraživanju je sudjelovalo ukupno deset stručnih suradnika pedagoga, od kojih je devet žena i jedan muškarac. Nastojala se postići ravnoteža između sudionika ovisno o dobi, vrsti radnog mjesta, geografskom određenju mjesta zaposlenja te godinama radnog iskustva u struci. Uzorak, stoga, uključuje pet sudionika zaposlenih u osnovnoj školi i pet sudionika zaposlenih u srednjoj školi. Što se tiče prostorne obuhvaćenosti, četvero je stručnih suradnika pedagoga iz Zadra, dvoje iz Splita i po jedno iz Zagreba, Sinja, Dicma i Supetra na otoku Braču. Gledajući varijabilnost uzorka prema dobi sudionika, ona se kreće u rasponu od 31 do 52 godine, dok radno iskustvo varira od 6 do 19 godina. Istraživanje je provedeno tijekom studenog 2023. godine, a prosječno trajanje intervjua bilo je 30 minuta. Tijekom čitavog istraživanja vodilo se računa o zaštiti osobnih podataka sudionika. Sukladno etičkom kodeksu i zaštiti njihovih prava, sugovornici su na samom početku bili informirani o tome da je sudjelovanje dobrovoljno i da mogu odustati u svakom trenutku. U svrhu zaštite osobnih podataka sugovornika zajamčena im je potpuna anonimnost te je uz njihovu prethodnu suglasnost razgovor sniman.

5.8. Obrada podataka

Podatci dobiveni intervjuom transkribirani su, a potom analizirani koristeći kvalitativnu obradu podataka. Analiza podataka uključivala je redukciju, odnosno smanjenje podataka uz apstrahiranje te kategorizaciju i sređivanje podataka. Odgovori sugovornika ručno su kodirani, a dobiveni kodovi strukturirani u tematske kodove i obrasce. Analizom je

dobiveno sedam tematskih kodnih obrazaca: 1) *Izazovi i teškoće u organizaciji nastave na daljinu*, 2) *Djelokrug rada pedagoga u razdoblju pandemije*, 3) *Pedagog kao savjetnik učenicima u online nastavi*, 4) *Važnost timskog rada*, 5) *Podrška pedagozima u izazovnim vremenima*, 6) *Unaprjeđenje vještina pedagoga*, 7) *Pedagog kao reflektivni praktičar*, a svaki od navedenih kodova sadrži i podkodove.

6. Analiza i interpretacija rezultata istraživanja

Rezultati istraživanja prikazani su sukladno temama koje su utvrđene analizom. Podatci prikupljeni putem intervjua identificirani su prema odgovarajućim tematskim i interpretativnim kodovima. Dakle, analiza i interpretacija podataka postavljene su inicijalno prema tematskim, a potom i deskriptivnim kodovima kako bi se opisali odgovori sugovornika. Iz deskriptivnih kodova identificirani su interpretativni kodovi koji su izneseni kao zaključci na deskriptivnoj razini.

6.1. Izazovi i teškoće u organizaciji nastave na daljinu

Ožujak 2020. godine za odgojno-obrazovne ustanove označio je prekretnicu u vidu organizacije procesa odgoja i obrazovanja. Svi sudionici našli su se pred izazovom prilagodbe na novi način učenja i poučavanja – nastave na daljinu. Važan korak u toj prilagodbi bila je organizacija nastave i koordinacija svih sudionika zbog čega se prva skupina pitanja u istraživanju odnosila na zadaće stručnog suradnika pedagoga u specifičnim uvjetima rada. Drugim riječima, nastojao se steći dublji uvid u iskustvo prakse u planiranju, organizaciji i provođenju odgojno-obrazovnog rada.

Prijelaz na *online* nastavu nije bio postupan, lagan i kontinuiran proces, već je to bila nagla i neočekivana promjena. Većina stručnih suradnika pedagoga ističe kako su imali tek nekoliko dana da se pripreme i prilagode novonastaloj situaciji. Radi se o tome da je bilo potrebno reagirati u uvjetima koji su bili potpuno novi i za koje nije postojala priprema ili ranije iskustvo o čemu govori jedan od sugovornika:

„Zapravo, to je sve naglo nekako krenulo i svi ti događaji vezani za koronu i prelazak na online nastavu, sve je to nekako ispalo i hitno i žurno i zbrkano.“ (S4)

Svi sugovornici ističu da su sudjelovali u organizaciji nastave na daljinu u suradnji s ravnateljem. Dvoje sugovornika (S5 i S6) navodi kako su im u organizacijskom dijelu značajnu podršku pružili kolege iz informatičke ili administrativne službe koji su uz njih i ravnatelja bili zaduženi za osiguravanje materijalno-tehničkih uvjeta za rad:

„Ja sam sudjelovala u svim organizacijskim i koordinacijskim poslovima od samog početka. U startu je to bilo zajedno s ravnateljem i učiteljicom koja je bila zadužena za informatički dio izrade Teamsa, odnosno formiranje svih kanala i uputa učiteljima u tom smislu. Tako da je prvi sastanak bio s tom učiteljicom i ravnateljem. Kasnije sam zajedno

s ravnateljem bila u svim procesima i poslovima, svakom koraku organizacije i koordinacije bilo kojih poslova.“ (S5)

Ostali uglavnom navode kako su se sami, ili uz pomoć ravnatelja, snalazili u tom „tehničkom“ dijelu.

Prvi korak, ističe većina sudionika, bio je osiguravanje materijalno-tehničkih uvjeta za rad, bilo učenicima ili učiteljima. S ciljem omogućavanja jednakih mogućnosti za sudjelovanje u nastavi na daljinu, učenicima u potrebi podijeljeni su tableti, laptopi i SIM kartice. Kako je navedeno i u *Smjernicama osnovnim i srednjim školama vezano uz organizaciju nastave na daljinu uz pomoć informacijsko-komunikacijske tehnologije* (2020), za sve učenike koji su se u tom trenutku nalazili u socioekonomski nepovoljnom položaju osiguran je besplatan pristup internetu i potrebne SIM kartice. Sljedeći važan korak bio je odabir *online* sustava za organizaciju i provođenje nastave na daljinu:

„Prvo smo trebali ravnateljica i ja proučiti kako to instalirati, vidjeti kako to uopće funkcionira i ubaciti sve nastavnike i učenike u tu platformu da bismo onda njih mogli educirati na brzinu kako uopće da se oni služe time za prvu ruku. To je bilo nekako na početku.“ (S2)

Ministarstvo znanosti i obrazovanja školama je savjetovalo različita tehnička rješenja i platforme dostupne za rad putem AAI@Edu.Hr računa. Školama je preporučeno da se odabere jedna platforma putem koje će se realizirati nastava na daljinu (Akcijski plan za provedbu nastave na daljinu – Model nastave na daljinu, 2020). Sedam stručnih suradnika pedagoga (S2, S3, S5, S6, S8, S9 i S10) navelo je kako se u njihovoj školi koristila platforma *Microsoft Teams*, dok je ostalih troje istaknulo kako su za provođenje nastave na daljinu koristili *online* platforme *Zoom* (S1), *Yammer* (S4) i *Loomen* (S7). Osim toga, osigurane su i rezervne mogućnosti za provedbu nastave na daljinu putem televizijskih i *YouTube* kanala, mrežnih stranica, elektroničke pošte te raznih društvenih mreža i aplikacija za komunikaciju (Akcijski plan za provedbu nastave na daljinu – Model nastave na daljinu, 2020). Stručni suradnici pedagozi koji su sudjelovali u ovom istraživanju iznose kako su bili dostupni učiteljima, učenicima i roditeljima putem komunikacijskih kanala poput *WhatsApp*, *Vibera*, e-maila i slično.

Analizirajući i interpretirajući odgovore pedagoga, pokazalo se kako su im uloge i zadaće bile raznolike te su se razlikovale na samom početku prelaska na nastavu na daljinu i kasnije. U prvim danima ovog, specifičnog, načina provođenja nastave, uloga stručnih

suradnika pedagoga bila je ponajviše organizacijska i tehnička. To se odnosilo na odabir i pripremu smjernica, preporuka i savjeta učiteljima i roditeljima te izrađivanje internih protokola, dokumenata i materijala za rad. Inicijalno, ali i tijekom cijelog pandemijskog razdoblja, uloga pedagoga očitovala se u emocionalnoj podršci učenicima, učiteljima i roditeljima, o čemu govori jedan od intervjuiranih sugovornika:

„I činilo nam se najvažnijim biti tu, poslati poruku i roditeljima i učenicima. Biti tu za njih, odnosno znati da možda smo doma, možda imamo drugačiji oblik komunikacije, ali da smo i dalje tu, da smo i dalje dostupni. Da smo dostupni u bilo kojim komunikacijskim kanalima Viber, WhatsApp, e-mail, što god je bilo potrebno. Evo to su nam ta dva dana bila. Prema kolegama je bilo važno pružiti im zapravo podršku, posebice starijim kolegama koji su trebali premostiti uopće taj strah od tehnologije. [...] Za učenike je naglasak bio na vidljivosti... znači ona prva dva dana, dva ili tri dana, dok se nismo usustavili je bilo zapravo važno biti vidljiv učenicima, pružiti im podršku i pružiti podršku kolegama.“ (S1)

Također je bilo važno usvojiti nove načine komunikacije, ali i motivirati sve sudionike odgojno-obrazovnog procesa da se uključe u novi oblik nastave.

Važno je istaknuti kako je većina škola u kojima su bili zaposleni sugovornici tijekom COVID-19 pandemije bila usmjerena na postavljanje materijala u virtualnim učionicama, uz povremene *online* susrete. Preporuka od strane MZO-a bila je da se nastava na daljinu ne provodi isključivo videokonferencijama u realnom vremenu zbog opterećenja sustava, već da se usmjeri na primjerenije, postojeće načine organizacije nastave (Preporuke o organizaciji radnoga dana učenika tijekom održavanja nastave na daljinu, 2020). Na pitanje o uključivanju u realizaciju nastave na daljinu troje sugovornika (S1, S7, S9) odgovorilo je kako nisu bili neposredno uključeni u nastavu, što potvrđuje i navod jednog od njih:

„Budući da sam gomilu vremena trošila na komunikaciju sa svima, nisam se uključila u to da ja s njima odrađujem nešto tako...teško ih je bilo motivirati da se i u redovnu nastavu uključe, a ne još da ja sad tražim da nešto s njima radim.“ (S7)

Ostali sugovornici bili su uključeni u nastavu na daljinu na različite načine. Dvoje (S2, S8) od njih sedmero je na pola radnog vremena održavalo nastavu iz određenog predmeta, a ostalih pet (S3, S4, S5, S6 i S10) su se u realizaciju uključili putem sata razredne zajednice u sklopu koje su obrađivali međupredmetne teme. Osim toga, samostalno su ili

na inicijativu učitelja, pripremali korisne materijale i linkove za učenike vezane za specifičnu situaciju u kojoj su se nalazili ili obilježavanje nekih važnih datuma:

„Kasnije sam obrađivala neke međupredmetne teme, odnosno teme iz kurikuluma međupredmetnih ili preventivne teme kroz prezentacije ili neke aktivnosti koje bih onda postavila za učenike od 5. do 8. razreda ili obilježavanje nekih datuma. Znači nešto što se inače radi na satu razrednika, to sam radila kroz taj kanal.“ (S5)

Također, sugovornici 3 i 4 navode kako su bili uključeni u sve virtualne učionice te su svakodnevno pratili održavanje nastave na daljinu. Njihova uloga u realizaciji nastave bila je praćenje opterećenja učenika, njihove prisutnosti te kvalitete izvođenja nastave. Sukladno i smjernicama MZO-a (Odluka o izmjeni Odluke o obustavi izvođenja nastave u visokim učilištima, srednjim i osnovnim školama te redovnog rada ustanova predškolskog odgoja i obrazovanja i uspostavi nastave na daljinu, 2020), sudjelovanje stručnih suradnika pedagoga u neposrednom radu temeljilo se na savjetovanju i usmjeravanju učitelja i učenika te pružanju podrške u kriznim situacijama vezanim za provođenje nastave na daljinu.

6.2. Djelokrug rada pedagoga u razdoblju pandemije

6.2.1. Pedagog kao facilitator online nastave

Određivanje uloge stručnog suradnika pedagoga u odgojno-obrazovnim ustanovama važno je za njegovu profesiju, a to se nastoji postići utvrđivanjem područja njegovog rada (Ledić i sur., 2013). Područja rada pedagoga oduvijek su bila širokog spektra (Staničić, 2001) pa je tako bilo i tijekom pandemijskog razdoblja. Na samom početku pandemije posao stručnog suradnika pedagoga sveo se na organizaciju nastave na daljinu te tehničku i emocionalnu podršku učiteljima i učenicima:

„A više je bilo ovih tehničkih stvari znači na samom početku oko samih tih sustava i digitalnih alata koji će se koristiti i kažem unutar te grupe, virtualne učionice, kao podrška učenicima.“ (S8)

Prilagođavajući se na specifične uvjete rada zadaci pedagoga bili su sve više usmjereni na praćenje nastave te pomoć u njenoj realizaciji:

„A to znači na početku je bila glavna organizacijska uloga da zapravo pronađemo svi zajedno kako najbolje...mislim, kako bi najmanje učenici patili u cjelokupnoj situaciji. Tako da sam zapravo na početku imala najviše tu organizacijsku ulogu da pronađemo

način kako uopće organizirati sve, a onda kasnije sam se počela lagano uključivati u samu realizaciju, kontakt s učenicima, kontakt s roditeljima. To sam održavala telefonski.“ (S10)

S ciljem provođenja što kvalitetnijeg odgojno-obrazovnog procesa za sve sudionike, poslovi pedagoga svodili su se na praćenje pohađanja nastave, izradu uputa za vrednovanje, održavanje roditeljskih sastanka, savjetodavnog rada s učenicima, izradu materijala te konstantnu komunikaciju s učiteljima, učenicima i roditeljima, što potvrđuje i sljedeći citat:

„Pa ako se neki učenik, na primjer, ne bi javljao ili ako ne bi lajkao objave koje su razrednici, odnosno učitelji stavljali pa bi se onda razrednici meni javili da oni ili ne mogu doći do učenika ili roditelja ili da nema nikakve povratne informacije, onda bih se ja u tom dijelu isto isključila, odnosno nazvala bih roditelja ili bi se porukom javila učeniku da ga molim da se uključi na nastavu i da se to računa kao izostanak sa sata i slično. Onda ako neki učenik ne bi slao domaće zadaće ili zadatke koje treba, pa isto tako stupiti u kontakt s njim, u kontakt s roditeljima. To je bila nekakva podrška razrednicima u tom dijelu.“ (S4)

Navedeno je u skladu s rezultatima istraživanja koje su provele Vrkić Dimić i suradnice (2022) usmjerenog na analizu poslova pedagoga. U njihovom radu se kao najučestaliji poslovi pedagoga ističu upravo provođenje savjetodavnog rada te suradnja sa svim sudionicima unutar odgojno-obrazovnih ustanova, neposredni odgojno-obrazovni rad s učenicima, kao i organizacija, praćenje te unapređivanje nastave.

Kako je vrijeme odmicalo, stručni suradnici pedagozi počeli su se sve više usmjeravati na osobne projekte, kao i aktivnosti koje prate redovni plan i program. S obzirom na okolnosti u kojima su se nalazili, često su se javljala nova pitanja i situacije koje bi otvarale neke nove zadatke i poslove za pedagoge:

„U početku sam se najviše bazirala na nekakvu kvalitetu nastave, a kasnije su bile sve te onda stvari koje su se stalno nove javljale. Kolege nisu znali kako će ocjenjivati, kako će zaključiti ocjene jer zapravo razredna nastava se vratila u školu nakon mjesec i 10-ak dana, a predmetna nastava je ostala do kraja na daljinu. I onda su učitelji imali milijun pitanja: „Kako ćemo?“ Naravno, imate kolega koji se ne snalaze i nisu mogli napraviti test. I onda sam se više bazirala da pomognem njima u realizaciji svega toga.“ (S6)

Školska godina 2020./2021. donijela je nove izazove i prilagodbe u nastavi. Iako se kontaktna nastava smatra primjerenijom i nudi bolje prilike za cjeloviti razvoj učenika, s početkom nove školske godine od škola se očekivalo da odaberu i razrade plan provedbe jednog od tri ponuđena modela nastave: nastava u školi (Model A), mješoviti model nastave (Model B) i nastava na daljinu (Model C). Primjena određenog modela ovisila je i o zdravstvenim preporukama vezanim uz epidemiološku situaciju na lokalnoj i nacionalnoj razini. Hrvatski zavod za javno zdravstvo školama je slao detaljne upute za sprječavanje i suzbijanje pandemije bolesti COVID-19 u slučaju provođenja nastave u učionicama (Modeli i preporuke za rad u uvjetima povezanim s bolesti COVID-19 u pedagoškoj/školskoj godini 2021./2022., 2021). U novoj školskoj godini posao pedagoga bio je usmjeren prvenstveno na razrađivanje i prihvaćanje najadekvatnijih modela nastave te prilagodbu prostornih i materijalnih uvjeta za rad:

„Iduću školsku godinu su nam se učenici vratili u školu. To je bila opet posebna organizacija s naše strane na koji način ćemo razrede dijeliti jer je dio razreda, odnosno pola razreda bio u školi, a ostatak razreda je cijeli tjedan nastavu pratio online. Onda su se izmjenjivali. Dakle, imali smo grupe A i grupe B učenika. Organizacijski je bilo jako zahtjevno.“ (S3)

„Naše uloge i zadaci su se jako promijenili kroz to vrijeme. Izbjegavali smo ulazak u učionice, ako to nije bilo nužno. I individualni rad je bio vrlo specifičan pod maskama. Znači kad smo se vratili u škole, jako se promijenilo.“ (S1)

Također je naglasak bio na vođenju evidencije učenika u samoizolaciji.

Što se tiče aktivnosti koje su im oduzimale najviše vremena, stručni suradnici pedagozi najčešće izdvajaju one koje su bile vezane za koronavirusnu zarazu. Prvenstveno je tu istaknuto proučavanje uputa od Ministarstva koje je bilo potrebno izučiti te prenijeti ostalim kolegama i učenicima. Sudionici istraživanja izdvojili su i vođenje evidencije zaraženih učenika te posljedično organizaciju nastave za njih, kao i slanje liste kontakata školskim liječnicima. Naime, u slučajevima zaraze u pojedinim razredima bilo je potrebno nastavu organizirati hibridno, odnosno istovremeno uživo i *online*, što je iziskivalo mnogo vremena i dobrih organizacijskih vještina. Isto tako, u situacijama kada bi se učitelji zarazili, veoma je zahtjevno bilo osigurati zamjenu pa bi u tim slučajevima učitelj ponekad držao nastavu od kuće *online*, dok bi učenici bili u razredu uz prisutnost pedagoga. Sugovornik 6 iznosi kako je, kao jedini u stručnom timu u svojoj školi, dosta

vremena posvetio radu s učenicima s teškoćama jer su se loše snalazili u nastavi na daljinu te su roditelji često od njega tražili pomoć. Praćenje opterećenja učenika, postavljanje jasnih pravila o načinu provođenja nastave, samovrednovanje u *online* nastavi na temelju kojeg su se radile preporuke za poboljšanje te obuka oko korištenja digitalnih alata izdvojili su se kao aktivnosti u koje su pedagozi ulagali dosta vremena i energije. Na pitanje *Možete li izdvojiti aktivnosti koje su Vam oduzimale najviše vremena?*, jedan od sugovornika naveo je sljedeće:

„Samovrednovanje u online nastavi pa sam na temelju toga izrađivala preporuke za poboljšanje na temelju odgovora koje smo dobili od učenika, učitelja i roditelja. Tako da u tom smislu, baš za vrijeme online nastave, tome sam možda bila nekako najviše posvećena. Kad uočim da nešto ne funkcionira ili imamo više različitih upita ili problema da nađemo način kako to poboljšati.“ (S5)

Istraživanje koje su Ledić i suradnici proveli 2013. godine pokazalo je kako su uloga i djelokrug poslova pedagoga nejasni i nedefinirani te da pedagozi u školi obavljaju mnogo različitih poslova koji nisu vezani uz njihovu profesiju, a oduzimaju mnogo vremena i energije. Zbog toga je jedno od pitanja u protokolu intervjuja bilo upravo vezano uz zadatke koji nisu u opisu posla pedagoga. Četvero sugovornika (S2, S4, S6, S8) smatra da nisu obavljali zadatke koji nisu u opisu njihovog posla, njih troje (S3, S5, S7) navodi kako jesu, a dvoje sugovornika (S9, S10) nije dalo konkretan odgovor na navedeno pitanje. Također, jedan sugovornik (S1) ističe kako tijekom pandemijskog razdoblja to nije bilo ništa specifično jer, bez obzira na situaciju, svakodnevno obavlja zadatke koji nisu u opisu posla pedagoga. Sugovornici su pod zadatke koji ne spadaju u opis njihovog posla naveli slanje liste kontakata školskim liječnicima, tehničku podršku i pripremanje materijala za nastavničko vijeće:

„Ono što sam radila što nije posao pedagoga, odnosno ne bi trebao biti je tehnička podrška. Tu sam učiteljima posebno starije kronološke dobi davala tu neku podršku, doslovno snalaženje u nekom digitalnom alatu. I mislim da je to neka dobra volja. Ja mislim da smo je mi svi u tom trenutku trebali pokazati, to je bila pomoć učiteljima kojima teže ide održavanje nastave putem tehnologije pa sam tu doslovno uskakala na različite načine.“ (S5)

Dvoje sugovornika (S2 i S4) navelo je kako svi zadaci koji se tiču škole i svega što se događa u školi zapravo i jesu dio posla stručnog suradnika pedagoga. Njihovi odgovori su istaknuti u nastavku:

„Ne bih rekla da sam obavljala zadatke koji nisu u opisu mog posla. Ja se ne osjećam nikad da ja radim nešto što nije moj posao. Za mene sve što se događa u školi... ja nisam pobornik onoga da mi ne moramo biti Katica za sve. Mene ta širina zapravo i veseli u poslu. Ja ne bih voljela raditi isključivo pedagoške poslove.“ (S2)

„Nekako smo sve to nastojali kolegijalno odraditi i uskočiti jedni drugima jer situacija je bila nova za sve nas pa ako je trebalo nekome s nečim uskočiti, a da nije baš odgovaralo nekom opisu posla, nisam to uopće registrirala na takav način. Tako da, evo, nešto vrijedno baš spomena ne bih izdvajala.“ (S4)

6.2.2. Administrativni poslovi i projektne aktivnosti

O administrativnim poslovima pedagoga raspravlja se još od 70-ih godina 20. stoljeća kada je primarna uloga stručnog suradnika pedagoga bila administrativno-nadzorna (Staničić, Resman, 2020). Često se raspravljalo o tome kako su pedagozi preopterećeni administrativnim poslovima i pretrpani papirologijom što bi ih udaljavalo od onoga što oni smatraju prioritarnim, a to je rad s djecom, učiteljima i roditeljima (Ledić i sur., 2013). Zbog toga je bilo važno utvrditi kako su se promjene u odgojno-obrazovnoj praksi reflektirale na količinu administrativnih poslova stručnih suradnika pedagoga.

Četvero sugovornika (S1, S4, S6, S8) smatra kako se količina administrativnih poslova poprilično povećala u pandemijskom razdoblju. Analiza i interpretacija odgovora pokazale su kako se administracija u pojedinim slučajevima povećala u kontekstu vođenja evidencije o samoizolaciji ili zbog nepostojanja e-dnevnika što je iziskivalo kreiranje i konstantno ažuriranje *online* tablica kako bi roditelji imali uvid u ocjene učenika. Pojedine škole su usvojile i neke nove interne protokole koji su iziskivali više rada u području administracije s ciljem uvida u aktualnu situaciju i osiguravanja smjernica za daljnje djelovanje:

„Pa mi smo ovako prema dogovoru nekakvom radili osvrte na online nastavu, odnosno moji učitelji su radili osvrte na online nastavu svako dva tjedna. To nam se otprilike učinio dovoljan vremenski period da mogu nekakvo iskustvo prenijet. U tim svojim osvrtima oni bi pisali što im je bilo dobro, što im je bilo loše, u čemu je problem, onda što je s

učenicima, koji učenici rade, koji ne rade i onda što se tiče njihovog uspjeha, što se tiče javljanja na satu i sudjelovanja. I onda bih ja te osvrte koji su oni pisali sjedinila u jedno pa bih napisala nakon dva tjedna što oni kao kolektiv kažu u čemu je problem. Znači, njihove pojedinačne odgovore bih stavljala u nekakvu ajmo reći analizu. Onda bih sve to iskombinirala i s e-dnevnikom da vidim odgovara li onome što oni kažu i onome što se radi na online nastavi, uživo na nastavi i tako dalje.“ (S4)

S druge strane odgovori pojedinih sugovornika u kontekstu količine administrativnih poslova odstupaju od prethodno navedenih. Dvoje sudionika (S2, S10) smatra kako se administracija nije povećala u pandemijskom razdoblju, od kojih jedan (S10) ističe kako je „administracije općenito u školi previše“. Samo jedan sudionik (S7) navodi kako je administrativnih poslova zapravo bilo manje za vrijeme pandemije:

„A ne znam, ne bih rekla da je bilo više administrativnih poslova. Čak možda manje je bilo. Nije bilo izricanja pedagoških mjera baš pa je bilo manje papirologije, manje zapisnika, takvih nekih razgovora...“ (S7)

Ostali sugovornici (S3, S5, S9) nisu dali određen odgovor na pitanje o količini administrativnih poslova u specifičnim uvjetima rada, ali potrebno je izdvojiti jedan odgovor među njima:

„Za količinu više nitko ni ne pita. Mi smo Katica za sve. Što god da se dogodi u školi, on vam je tu. Koga? Pedagoga. Onda to više ne gledate kao, kako bih rekao, one svoje poslove. Kada uđete u jedan život škole imate osobu oko koje se sve vrti. Sve satničarske, zamjene, organizacija nastave, sve pada na vas.“ (S9)

Jedan od poslova pedagoga obuhvaća organizaciju i koordinaciju školskih projekata (Staničić, Resman, 2020). Nastava usmjerena na učenika obuhvaća projektnu nastavu orijentiranu ka istraživanju. Cilj je projektne nastave poticati interdisciplinarno učenje, suradnju među sudionicima, aktivan angažman u lokalnoj zajednici te komunikacijske vještine (Zovko, Vukobratović, 2020). Školski projekti mogu se provoditi na razini škole te na lokalnoj ili europskoj razini. Tijekom COVID-19 pandemije, posebice u razdoblju *lockdowna*, mnoge su aktivnosti bile ograničene pa čak i zabranjene. Primjerice okupljanja su bila ograničena brojem ljudi ili zabranjena u zatvorenom prostoru (Bubaš, Capak, 2022). Sve to utjecalo je i na realizaciju projekata, ponajviše onih koji su uključivali razmjenu učenika. Analizirajući odgovore sudionika istraživanja evidentno je

kako su neke škole bile prisiljene odgoditi provedbu pojedinih projekata, dok su ih neki održavali *online* ili, s povratkom u škole, uz pridržavanje epidemioloških mjera:

„U to vrijeme sam ja koordinirala dva Erasmus projekta što je bilo jako izazovno. Puno toga smo odradili online i trebalo je održati te projekte da bismo mogli kasnije mobilnosti ostvariti. Meni se činilo na početku da će biti veliki problem s motivacijom učenika, što sam se zbilja pozitivno iznenadila. Nije bio problem s motivacijom učenika jer oni su vrlo rado sudjelovali u online sastancima s našim partnerima i učenicima iz drugih škola.“
(S5)

„Mislim, projekt je bio zapravo na čekanju zato što je to bilo neizvedivo jer je tu bila riječ o potrebi mobilnosti učenika i čak bi mi bili pokušali to i organizirati, međutim, nekoliko dana prije polaska smo dobili ipak od nastavnog zavoda preporuku da to ne realiziramo.“
(S10)

Sugovornik 3 ističe kako su se zapravo svi sudionici odgojno-obrazovnog procesa fokusirali najviše na provedbu nastave koja je u tom trenutku bila izazovna, zbog čega su sve ostale aktivnosti, pa tako i projektne, bile na čekanju:

„Projekti su bili stavljeni nekako sa strane. U tom periodu je jednostavno bio fokus na svakodnevnu nastavu. Dakle, da djeca dobiju maksimalno u poučavanju od onoga što je potrebno i u tom smislu, recimo, profesori koji su vrhunski u razredu nisu se snašli u online nastavi. Nastava je trpjela, učenici su trpjeli, imali smo pritužbe roditelja na pojedine profesore za koje stvarno znam da su kvalitetni. To je bilo novo za sve nas, pogotovo za profesore koji su u nastavi, koji nisu imali priliku pripremiti se.“ (S3)

Također, pojedini sugovornici (S4, S5, S10) navode kako su se u to vrijeme posvetili „manjim“ školskim projektima koje inače provode u lokalnoj zajednici ili s drugim školama te u sklopu obilježavanja nekih važnih datuma. Tada su sve aktivnosti bile prilagođene situaciji u kojoj su se nalazili. To je iziskivalo veoma otvoren i kreativan pristup od strane stručnih suradnika pedagoga što je, na primjeru sugovornika 2, ponekad dovodilo i do kvalitetnih rezultata i novih ideja:

„Oh, imali smo više projekata, ali mogu reći, ovaj jedan je bio participativno akcijsko istraživanje. To sam radila po principu rada s mladima. Na tom području sam se baš u to vrijeme bila educirala, pa sam odlučila i s učenicima otvoriti raspravu. Napravili smo fokus grupu na temu koja je njih zanimala. [...] Koristili smo foto voice metodu. Dobili

su zadatak da na temu stresa napravi svako fotografiju ili dvije. Fotografije bi trebale simbolizirati njihov stres i kada dođemo na fokus grupu, oni bi uz pomoć te fotografije pričali o tom stresu. Htjela sam zapravo od učenika čuti kako se oni osjećaju tijekom te korone, kakva su njihova iskustva. Htjela sam im dati stvarno priliku da se njih napokon počne malo i slušati. [...] I onda smo kako obično kad se radi neki projekt ajde da nije samo kuknjava nama je teško, ajmo vidjeti kakva su rješenja, što možemo sami smisliti da nam bude bolje. I onda su oni rekli ajmo imati online druženja. Onda smo mi cijelu jednu godinu imali online druženja subotom u tri popodne na temu koju su oni htjeli.“ (S2)

6.3. Pedagog kao savjetnik učenicima u online nastavi

Savjetodavni rad ima veliku važnost u kreiranju pozitivnog ozračja za učenike. Metodom razgovora stručni suradnik pedagog može djelovati poticajno na učenika, posebice kada se nalazi u izazovnim okolnostima (Pažin-Ilakovac, 2015). Savjetodavni je rad, prema istraživanju Vrkić Dimić i suradnica (2022), najučestaliji posao pedagoga, a svakodnevno su ga s učenicima i tijekom pandemijskog razdoblja obavljali svi sudionici ovog istraživanja. Bilo individualno ili grupno, savjetodavne razgovore učestalo su provodili *online*, putem video poziva, telefonskih poruka i poziva te preko poruka u virtualnim učionicama, što pokazuje sljedeći iskaz:

„Savjetodavni rad je bio podijeljen na nekoliko dijelova. Nešto je išlo grupno kroz kanale u Teamsu za starije učenike. Za učenike od 5. do 8. razreda sam radila individualni savjetodavni rad. Nekad je to bilo putem Teamsa, nekad preko WhatsAppa, poruka i poziva, ovisno o situaciji.“ (S5)

Naglasak je bio na uključivanju u nastavu i konkretnu podršku u samoj nastavi vezano za motivaciju učenika ili načine učenja:

„Taj prvi dio je bio vezan općenito za podršku u samoj nastavi...nisu se svi učenici mogli jednako dobro snaći u cijelom tom procesu. A kasnije je...kao što bi radili i sada individualno i te sve radionice na isti način, samo nekada je bilo u tom online obliku, po potrebi. Znači kao i u redovnom radu, savjetovanje oko učenja, organizacije, općenito problematika vezana za tu dob. Sve ono što se svakodnevno odrađuje uživo, to je tada bilo online.“ (S10)

Često su se teme razgovora odnosile na mentalno zdravlje, probleme socijalizacije u okolinostima u kojima se nalaze učenici te nemogućnost pravilne artikulacije želja i potreba s nastavnicima. Rijetko su bili prisutni problemi u obitelji koji su se odrazili na pohađanje nastave, ali i neprimjerena ponašanja na internetu.

Važno je istaknuti da većina stručnih suradnika pedagoga navodi kako su im češće učenici sami pristupali i imali potrebu razgovarati s njima nego obrnuto, što potvrđuje sljedeći citat:

„Učenici imaju moj kontakt...neki vam učenici nisu toliko čak ni otvoreni za doći, ali znaju se javiti, znaju se javiti preko WhatsAppa. Kad je bilo u koroni onda su se češće oni meni javljali jer ja njih ne bih vidjela.“ (S2)

Također, profesionalno savjetovanje ili orijentacija izuzetno je važan dio obrazovanja učenika završnih razreda. Ono se do prije pedeset godina ostvarivalo u sklopu zavoda za zapošljavanje, no danas glavnu ulogu u karijernom savjetovanju imaju odgojno-obrazovne ustanove, a posebice stručna služba (Staničić, Resman, 2020). Profesionalna orijentacija je, stoga, sastavni dio odgojno-obrazovnog rada, a dužnost je škole i njenih djelatnika da učenike karijerno usmjere (Petani i sur., 2020). Svi stručni suradnici pedagozi koji su sudjelovali u ovom istraživanju tijekom pandemijskog razdoblja su profesionalno savjetovanje provodili *online*. Najčešće je to bilo putem dijeljenja vlastitih materijala, važnih poveznica vanjskih institucija, anketa i testova interesa. Rijetki su sugovornici radili prezentacije praćene glasovnim objašnjenjima ili provodili individualne razgovore s učenicima te grupne sastanke s roditeljima vezano za upis u srednju školu ili fakultet. Većina škola, inače, profesionalnu orijentaciju provodi u suradnji sa Zavodom za zapošljavanje i CISOK-om¹⁰, što u razdoblju nastave na daljinu, prema navodima sugovornika, nije bilo moguće:

„Nisu išli u zavod za zapošljavanje. Inače imamo suradnju sa Zavodom za zapošljavanje i s Centrom za informiranje o karijeri. Ti susreti nisu bili mogući, odnosno to nije bilo moguće realizirati. Mislim da pred kraj pandemije u jednom trenutku je djelatnica iz CISOK-a došla kod nas u školu održati jedan skupni posjet za sve učinke u određenom razrednom odjelu. Ja sam pred kraj pandemije već ulazila i u razredne odjele i držala radionice i savjetovanja.“ (S1)

¹⁰ Centar za informiranje i savjetovanje o karijeri

Jedan primjer provođenja profesionalne orijentacije se posebno istaknuo, a odnosi se na *online* susrete s bivšim učenicima koji su dijelili svoja iskustva o upisu u višu razinu obrazovanja:

„Ovo su baš bila iskustva naših bivših učenika koji su prošli ovu školu i koji su sad negdje po različitim fakultetima, s tim temeljem koji ova škola nudi. Učenici su im baš jako puno pitanja postavljali i baš iscrpne informacije od njih tražili i mislim da je to baš bio super vid profesionalne orijentacije. Mislim da je to nešto što bi se i sad moglo nastaviti. Ja sad znam da učenici koji su otišli vani studirati da su otišli zato što su na tim sastancima slušali kako je to i povezali se s tim našim bivšim učenicima i dobili informacije od njih.“
(S2)

S ciljem prevencije vršnjačkog nasilja Vlada republike Hrvatske je neposredno prije proglašenja pandemije usvojila *Akcijski plan za prevenciju nasilja u školama 2020.-2024.* Navedeni dokument obuhvaća šest ciljeva od kojih jedan podrazumijeva organizaciju i razvoj mreže preventivnih programa u odgojno-obrazovnim ustanovama. Akcijskim planom predviđeno je da se cijela škola angažira u prevenciji nasilja s naglaskom na to da se stručni suradnici što više usmjere na aktivnosti vezane uz preventivni program (Akcijski plan za prevenciju nasilja u školama za razdoblje od 2020. do 2024. godine, 2020) Tijekom pandemijskog razdoblja preventivni programi provodili su se na sličan način kao i profesionalna orijentacija. Aktivnosti su se realizirale u obliku *online* radionica ili predavanja na temelju aktualne problematike, najčešće u kontekstu mentalnog zdravlja i ponašanja u virtualnom svijetu:

„Većinom su to bila videa ili kratki filmovi na koje su učenici pisali svoje osvrte. Također su pisali i savjete za ponašanje na društvenim mrežama, svoje situacije u kojima su doživjeli online nasilje i slično. [...] Dosta je materijala bilo posvećeno i očuvanju mentalnog zdravlja pa smo tako provodili i vježbe za mindfulness (imala sam online priručnik). Kada se škola počela vraćati u normalu, online sadržaj smo nastavili uživo.“
(S4)

Također je naglasak bio na temi prevencije bolesti koronavirusa. Isto kao i u slučajevima profesionalne orijentacije, preventivni programi provodili su se grupno i(li) individualno s učenicima, ali i s roditeljima.

Dvoje sugovornika (S1, S7) istaknulo je kako su se preventivni programi provodili dosta rjeđe nego u normalnim uvjetima rada, a samo jedan sugovornik (S9) naveo je kako ih

nisu provodili tijekom nastave na daljinu, tek s povratkom u školu. Zanimljivo je to što su neke škole uspjele angažirati razne udruge ili institucije u kontekstu prevencije, dok su u nekim slučajevima suradnje s vanjskim institucijama bile otkazane za vrijeme pandemije:

„Puno toga što je bilo predviđeno preventivnim programima naprosto nije zaživjelo u tom periodu. Nakon što smo se vratili u školu imali smo politiku da ne radimo s vanjskim strankama zato što smo nastojali ograničiti ulazak u školu. Tijekom pandemije preventivni programi su ovisili isključivo o našim resursima. Mnoge aktivnosti su bile usmjerene na prevenciju bolesti.“ (S1)

6.3.1. Komunikacija kao glavni izazov u nastavi na daljinu

Od svih izazova koje je COVID-19 pandemija postavila pred čovječanstvo, može se reći kako je najveći bio onaj u kontekstu interpersonalne komunikacije, što se posebno odrazilo u području odgojno-obrazovnog rada. Komunikacija je jedno od ključnih alata kada se govori o uspostavljanju kvalitetnih odnosa koji predstavljaju osnovu uspješnog odgojno-obrazovnog procesa (Jurić, 1989). Zbog toga ne iznenađuje činjenica kako je jedan od najizazovnijih dijelova u pedagoškom radu tijekom pandemijskog razdoblja bila upravo komunikacija. Na pitanje što je predstavljalo najveći izazov u radu s učenicima tijekom nastave na daljinu, sedam sugovornika (S1, S2, S3, S4, S5, S7, S10) navelo je kako to bila *online* komunikacija, točnije manjak komunikacije uživo te izostanak neverbalne komunikacije koja, kako ističu sugovornici, ponekad ima jednaku važnost kao i verbalna komunikacija:

„Taj dio da vi njih ne vidite. Ovako kad ste u školi vi njih vidite ...nekad vi po načinu na koji netko hoda po hodniku možete primijetiti kako je danas, a ako vi njega niste vidjeli mjesec dana vi nemate pojma. I taj dio vam jako fali, ne možete tu koliko god da biste htjeli i nekad koliko god da vi pozivate učenike da vam se slobodno jave, vi ne znate što je doma i kako to njima doma izgleda i koliko su oni u problemu ili nisu. Tako da taj živi kontakt je nezamjenjiv.“ (S2)

Komunikacija predstavlja jednu od karakteristika uspješne škole (Staničić, Resman, 2020), ali i jednu od socijalnih kompetencija potrebnih pedagogu za ostvarivanje njegove uloge (Staničić, 2005). Za vrijeme pandemije, posebice u razdoblju nastave na daljinu, stručnim suradnicima pedagogima bilo je mnogo teže doprijeti do učenika jer nisu znali u kakvim okolnostima se nalaze zbog čega je izazovno bilo uspostaviti i povjerljiv odnos.

Zbog ograničenosti u virtualnoj komunikaciji sugovornici smatraju kako nisu bili u mogućnosti dobiti od učenika povratne informacije na ispravan način što je jasno iz sljedećeg navoda:

„Pa možda kako doprijeti do njih. Kako dijete koje je negdje tamo u ne znam kakvim okolnostima, kako mu na ispravan način reći da mi može vjerovati, da mu mogu i želim pomoći, da je to sada tako i da će proći. Jer ipak kad je dijete ispred vas možete vidjeti verbalnu i neverbalnu komunikaciju, ali i nekako se lakše otvaraju.“ (S3)

Ostali izazovi s kojima su se stručni suradnici pedagozi susreli u radu s učenicima u nastavi na daljinu odnose se na ulogu pedagoga u vrednovanju i prihvaćanje učenika na novu realnost, o čemu govori jedan od sugovornika:

„To su stvari na koje nas nitko nije pripremio. Kad se to sve dogodilo, ne možete dijete izvući iz jednog konteksta. Ja ću reći ono što je boljka: do tada smo učenicima zabranjivali korištenje mobitela i prigovarali što dugo vremena provode na kompjuteru, a onda smo ih preko noći potjerali da sjede za kompjuterom. Ta zbunjenost, to uvjeravanje...dosljednost koja se poremetila i jedna navika koju je teško poslije mijenjati. To su te posljedice koje se sada javljaju, koje stvarno ono...i taj element socijalizacije uživo ne može nitko zamijeniti.“ (S9)

Vrednovanje je izuzetno složen proces koji se mijenja s promjenom načina učenja i poučavanja (Diković, 2021). S prelaskom na nastavu na daljinu otvorilo se i pitanje vrednovanja. Ministarstvo je svim školama distribuiralo *Upute za vrednovanje i ocjenjivanje tijekom nastave na daljinu (2020)* u kojima je naglasak stavljen na usvajanje obrazovnih ishoda te poticanje učenika na rad više nego na samo ocjenjivanje. Upute su bile usmjerene prvenstveno učiteljima i roditeljima. Uloga stručnih suradnika pedagoga u procesu vrednovanja nije bila u potpunosti jasna, ali je podrazumijevala savjetodavni aspekt, što je vidljivo iz odgovora jednog od sudionika istraživanja:

„Najveći mi je problem bilo vrednovanje i uloga nas u ocjenjivanju. Jasno nam je da su djeca znala prepisivati i svega bi tu bilo pa je možda bio najveći nekako naglasak na rješavanje tih situacija. [...] Naravno, uvijek su svi najosjetljiviji kad su ocjene u pitanju.“ (S6)

6.4. Važnost timskog rada

6.4.1. Suradnja pedagoga i učitelja u virtualnom okruženju

Kao što je prikazano u teorijskom dijelu rada, suradnja odgojno-obrazovnih djelatnika predstavlja temelj za stvaranje pozitivnog ozračja usmjerenog na učenike. Sam naziv stručni suradnik naglašava važnost suradnje pedagoga s ostalim sudionicima unutar odgojno-obrazovne ustanove te pretpostavlja uspješnost rada (Staničić, 2015). Zbog toga se treći istraživački zadatak usmjerio na analizu suradnje pedagoga s roditeljima, učiteljima i ostalim odgojno-obrazovnim djelatnicima tijekom nastave na daljinu.

Sudionici istraživanja ističu kako je suradnja s učiteljima bila svakodnevna, a održavala se putem raznih komunikacijskih kanala (telefonski, e-mail, *WhatsApp* i *Viber* grupe, *Zoom* sastanci). Odnosila se uglavnom na pružanje konkretnih i jasnih uputa za poboljšanje *online* nastave te pomoć u uspostavi komunikacije s učenicima i roditeljima:

„Dakle, tu je onda išla naša podrška u smjeru katalizacije cijelog procesa i možda olakšavanja učiteljima. [...] Mi smo bili nekakva spona koja će to sve ublažiti i učiniti da stvari funkcioniraju.“ (S1)

Također, postojala je razlika između učitelja koji su se dobro snašli u novim uvjetima rada i onih koji nisu, ili su jednostavno odbijali prihvatiti novonastalu situaciju. U tim slučajevima suradnja je bila intenzivnija i češća, posebice u kontekstu tehničke podrške:

„Bilo je nastavnika koji su bili vješti u ovim suvremenim tehnologijama i njima je bilo puno lakše, pa je samim time možda bila i manja potreba za mnom. Manje su trebali te podrške. A bilo je ljudi koji su stvarno bili jako u problemu da se teže snalaze s tehnologijom. I općenito, ne samo što je njima bio problem sad tehničke naravi, nego čak nisu znali kako uopće da rade, ni na koji način da sada tu nastavu izvedu, a da ona bude što kvalitetnija. Tako da sve je ovisilo o ljudima.“ (S2)

Dvoje sugovornika (S4, S5) istaknulo je zapravo kako im je suradnja bila jednaka kao i u normalnim uvjetima rada te su bili prvenstveno usmjereni na zajedničko rješavanje problema. Najčešće je to bilo grupno, tijekom sastanaka učiteljskog vijeća, a u slučaju potrebe za emocionalnom podrškom od strane stručnih suradnika pedagoga, susreti bi se odvijali individualno putem raznih komunikacijskih alata, o čemu govori sljedeći citat:

„Suradnja s učiteljima je bila vrlo slična kao i sada, osim što se malo više očekivala ta podrška od mene. Mislim da je to više bilo kao pružanje ljudske podrške, da podijelimo

neku situaciju koja je svima teška, gdje se manje ili više snalazimo. To je bilo kroz individualne razgovore. Grupno sam puno više radila kroz te naše sastanke učiteljskog vijeća gdje su bili savjeti, neka kratka predavanja, upute na različite teme.“ (S5)

Većina sudionika istraživanja (S1, S4, S5, S6, S9, S10) navela je kako im je suradnja s učiteljima bila dobra i kvalitetna, dok je njih dvoje (S3, S5) istaknulo kako je kod pojedinih učitelja nailazilo na određeni otpor:

„Odlično. Suradivao sam sa svima skoro svakodnevno. Na dnevnoj bazi bilo koja poteškoća da naiđe ili ako nešto primijete onda bi meni javili pa bih ja to rješavao preko razrednika. Tako da je to stvarno bila dobra komunikacija.“ (S9)

„I tu suradljivi učitelji su vrlo lako prihvaćali sve naše sugestije i upute, a ovi koji su nesuradljivi su radili po svome. [...] Uz konkretne i jasne upute kako poboljšati nastavu, znala sam dobiti poruku, a tko je mene za ovo pripremio. [...] Bilo je profesora koji su apsolutno odbijali online nastavu u prva dva mjeseca jer smo mislili to će biti sad mjesec, pa su prošla dva, pa smo shvatili da će do kraja školske godine potrajati. Jedan profesor je odbijao apsolutno išta napisati u Teams, a predaje važan predmet.“ (S3)

Timski rad izrazito je važan kako bi se odgovorilo na izazove s kojima se učenici susreću u školi i u svojoj društvenoj okolini (Staničić, Resman, 2020). Učitelj je zapravo osoba koja najviše vremena provodi s učenicima i ima neposredan uvid u njihov rad i zalaganje (Resman, 2000). Kako bi mogli raditi na jačanju svojih kompetencija i vještina za rad s učenicima, učiteljima je važna i potrebna podrška, posebice stručnog suradnika pedagoga. To se ostvaruje najviše kroz savjetodavni rad koji su pedagozi s učiteljima provodili i tijekom nastave na daljinu (Staničić, Resman, 2020). Od tema koje su bile najzastupljenije u savjetodavnim razgovorima s učiteljima, sugovornici su izdvojili sljedeće: novi radni uvjeti i izazovi u radu, način provedbe nastave i njena kvaliteta, vrednovanje, motivacija učenika za sudjelovanje, komunikacija i neposredni rad s učenicima i roditeljima, nošenje sa stresom. Jedan sugovornik (S5) naveo je kako je bilo puno više individualnog savjetovanja nego u normalnim uvjetima rada, što je, prema njegovom mišljenju, bilo opravdano u to vrijeme. Sugovornik 2 istaknuo je kako su učitelji bili pod jako velikim stresom i trebalo im je mnogo emocionalne podrške, ali toga nisu bili svjesni jer se zbog tekuće problematike to stavljalo u drugi plan:

„...da su ljudi počeli pričati o svojim osjećajima i da smo mi zapravo tu imali nekakvo netipično nastavničko vijeće, koje je zapravo bilo otvaranje. Mislim da je to baš bila

situacija kada se vratila nekakva emocija i ljudi su shvatili da nisu samo djeca pod stresom nego je i njima to jako stresno i njima treba jako puno podrške. Zapravo ne treba sad nekakve posebne podrške, samo mjesto, vrijeme i to nekakvo zajedništvo u kojem će se oni otvoriti i pričati jedni s drugima.“ (S2)

Također, jedan je sudionik (S9) izdvojio važnost rada s učiteljima na senzibilizaciji odnosa prema djeci. U specifičnim uvjetima rada bilo je neophodno utvrditi kakve mogućnosti dijete ima, u kakvim uvjetima živi i može li u svakom trenu pristupiti nastavi, što prikazuje sljedeći navod:

„Znači za taj socijalni kontekst sam uvijek tražio povratne informacije od razrednika. To mi je bilo jako važno da proslijedim nastavnicima onda tu informaciju da se stvarno utvrde objektivni razlozi.“ (S9)

S povratkom u školske klupe razgovori s učiteljima svodili su se najviše na teme u kontekstu poštivanja mjera koje su tada bile na snazi i izazova kako paralelno postići *online* nastavu i nastavu uživo.

6.4.2. Podrška roditeljima u novim uvjetima učenja

Jednako je važno bilo provoditi savjetodavne razgovore s roditeljima. Zbog specifične situacije koja je utjecala na promjenu dinamike obiteljskog života roditelji su više nego uobičajeno morali participirati u odgojno-obrazovnom procesu (Kolak i sur., 2021). Kada je dom zamijenio školu, roditelj je postao učitelj, a njegova uključenost u obrazovanje svog djeteta ovisila je o stupnju učenikove samostalnosti (Kolak i sur., 2021). Sugovornici tvrde da su se roditelji s raznim upitima vezanim za provođenje nastave na daljinu najviše javljali na samom početku pandemije, dok je jedan sugovornik (S1) istaknuo kako se njihova potreba za razgovorom povećavala s vremenom:

„Kako je vrijeme odmicalo tako su i njihovi resursi i kapaciteti postajali potrošeniji pa je možda čak u nekim drugim fazama pandemije bilo puno izazovnije kada su se možda i oni morali vratiti na posao pa nisu onda mogli toliko izostajati i toliko participirati. Ja bih čak rekla da su me roditelji puno više tražili u kasnijim fazama pandemije nego na samom početku.“ (S1)

Pojedini sugovornici (S3, S4, S7, S8, S9) ističu kako su s roditeljima razgovarali samo u hitnim situacijama ili u slučajevima kada učenici ne bi redovito pohađali nastavu:

„Roditelje smo zvali da nam pripomognu u tome da dijete nekako motiviraju, aktiviraju, da dijete nekako sudjeluje.“ (S3)

Roditelji su se stručnim suradnicima pedagozima obraćali vezano za pitanje mentalnog zdravlja djece, kada bi kod njih primijetili određene strahove ili zbog velikog opterećenja u nastavi, posebno kod učenika s teškoćama, što potvrđuje sljedeći iskaz:

„To je bilo ili potreba roditelja da nam nekako prikažu svoju situaciju ili traženje savjeta. Bilo je jako puno tih razgovora, pisana i usmena komunikacija kako god je njima odgovaralo.“ (S5)

Samo je jedan sugovornik (S2) naveo kako se puno manje savjetodavnih razgovora vodilo s roditeljima tijekom nastave na daljinu i same pandemije nego u normalnim uvjetima rada.

Istraživanja pokazuju kako se u osnovnim i srednjim školama od stručnih suradnika u najvećem postotku zapošljavaju pedagozi (Jurić i sur., 2001; Mrkonjić, 2003; Švegar i sur., 2020). Navedena činjenica ne iznenađuje s obzirom na to da se pedagoga smatra najšire profiliranim stručnjakom (Staničić, 2001). Kada se govori o suradnji pedagoga s drugim članovima stručnog tima (ako su zaposleni) i ostalim djelatnicima škole za vrijeme pandemije i nastave na daljinu, rezultati pokazuju kako su sugovornici, koji su jedini stručni suradnici u svojoj školi, najbliže surađivali s ravnateljem, razrednicima i osobom koja je u školi bila zadužena za administrativne poslove, što potvrđuje navod jednog od sugovornika:

„Najviše se nekako moja suradnja svela na razrednike jer preko njih bi najviše informacijama do mene dolazilo o onome na čemu sam ja zapravo i radila, a to je prisutnost učenika, njihova redovitost u radu i zajedničke teme koje bi mi odabirali za sat razrednika, provodila ih ja online ili uživo“ (S4)

Sugovornici koji u svojoj školi imaju zaposlene kolege u stručnom timu, najviše su surađivali upravo s njima, bilo da se radi o psihologu, logopedu, knjižničaru ili defektologu. Suradnja je bila svakodnevna i ponajprije usmjerena na organizaciju nastave, rad s djecom s teškoćama, podjelu poslova i informiranje roditelja o važnim stvarima:

„Znači doista sve ono što i inače radimo, samo u specifičnom kontekstu pandemije gdje je cijela ta komunikacija bila još dodatno zahtjevnija.“ (S1)

6.4.3. Rad s učenicima s teškoćama

Važnost inkluzije prepoznata je diljem svijeta pa tako i u Republici Hrvatskoj gdje su djeca s teškoćama uključena u redovnu nastavu u osnovnim i srednjim školama. Uloga pedagoga u inkluziji djece s teškoćama je višestruka (Smjernice za rad s učenicima s teškoćama, 2021). Inicijalno se stručni suradnici pedagozi uključuju u proces utvrđivanja psihofizičkog stanja djece i njihove spremnosti za školu te sudjeluju u kreiranju prilagođenih i individualiziranih programa (Zrilić, 2022). Svakako jedan od važnijih zadataka pedagoga u radu s učenicima s teškoćama odnosi se na suradnju s učiteljima i roditeljima (Zrilić, 2022). U navedenom kontekstu uloga stručnog suradnika pedagoga je pružanje savjetodavne podrške i adekvatne edukacije učiteljima, ali i roditeljima učenika s teškoćama (Smjernice za rad s učenicima s teškoćama, 2021).

Analizirajući i interpretirajući odgovore sugovornika, pokazalo se da su pedagozi za vrijeme nastave na daljinu najviše surađivali s učiteljima i ostalim članovima stručnog tima u kontekstu rada s učenicima s teškoćama. Većina ih navodi kako je to bilo posebno izazovno vrijeme za učenike s teškoćama, ali i za rad s njima. Odgovori sugovornika otkrivaju kako su se učenici s teškoćama teže snalazili u specifičnim uvjetima rada i kako je u radu s njima, za vrijeme nastave na daljinu, iznimno važan bio angažman roditelja, a posebno se istaknuo jedan navod:

„Imali smo jednog dečka koji je usporen i jedan predmet za jedan dan može riješiti, a ne sedam. Tu je veliki teret bio na roditeljima koji su htjeli pomoći i shvatili to ozbiljno. Bilo je zahtjevno. A djeca s teškoćama...vjerujem kako će bilo koji stručni suradnik u drugim školama priznati da je njima bilo najteže i da su najviše ostali po strani.“ (S3)

Pojedini sugovornici ističu kako je bilo izazovno motivirati učitelje da se angažiraju na tom polju. Bez obzira na to, djeci s teškoćama aktivnosti i zadaci prilagođavali su se kao i u svakodnevnoj nastavi, uz savjete roditeljima kako im pomoći i olakšati u novim uvjetima rada:

„Djetetu koje ima teškoće, odnosno radi po prilagođenom ili individualiziranom radu ili programu, njemu bi se privatno u poruci slali zadatci koje oni trebaju odraditi. Ja sam bila u tom razgovoru, odnosno nas tri sudionika bi bili, to dijete, razrednik, odnosno učitelj i ja kada bi to bilo realizirano na takav način.“ (S4)

Važno je spomenuti kako je za vrijeme nastave na daljinu učenicima koji imaju pomoćnika u nastavi bio omogućen dolazak u školu i rad s pomoćnikom, ali i rad s pomoćnikom kod kuće uz suglasnost roditelja (Uputa svim osnovnim i srednjim školama vezano uz nastavak organizacije nastave na daljinu, 2020), a to potvrđuje sljedeći navod:

„Kolegica i ja smo dolazile u školu i bile s učenicima s teškoćama jer je učitelj morao održavati nastavu online, a djeca nisu znala kako sama, a često nisu niti imali podršku kod kuće, odnosno roditelje koji su im mogli pokazati kako da se spoje, kako biti online, kako uopće krenuti u online nastavu. Tako da smo možda tu kolegica logopedica i ja taj dio posla odrađivale najviše.“ (S1)

Sugovornik 1 također ističe kako je više izazova s djecom s teškoćama imao s povratkom u školu i smatra da je to bila direktna posljedica toga što su oni zapravo u tom razdoblju pandemije na neki način bili zakinuti.

6.5. Podrška pedagozima u izazovnim vremenima

Jedna od zadaća stručnog suradnika pedagoga je i pružanje podrške učiteljima (Jurić, 2004). Istraživanja pokazuju da je to bila jedna od njihovih važnijih uloga za vrijeme pandemije (Savitz-Romer i sur., 2020) te da su učitelji bili zadovoljni podrškom stručnih suradnika (Sablić i sur., 2021). Može se reći kako je podrška, posebno u kriznim situacijama, temelj dobre suradnje. Peto istraživačko pitanje je, stoga, usmjereno na utvrđivanje podrške koju su pedagozi imali u specifičnim uvjetima rada. Većina stručnih suradnika pedagoga koji su sudjelovali u istraživanju navodi kako su se za pomoć i podršku obraćali ostalim djelatnicima škole, odnosno osobama s kojima su u tom trenutku najbliže surađivali, bilo da se radi o ravnatelju, ostalim stručnim suradnicima ili kolegama:

„Jedni drugima smo bili podrška. I mi roditeljima i roditelji nama i mi među sobom, mi djelatnici između sebe, tako da ne mogu reći da smo baš imali neku podršku izvana.“ (S1)

Također, kao podršku sugovornici izdvajaju kolege pedagoge iz drugih škola s kojima su bili u komunikaciji.

Sugovornik 10 ističe kako su postojale grupe stručnih suradnika pedagoga u Splitskoj-dalmatinskoj županiji na *Microsoft Teamsu* i *WhatsAppu* u kojima su postavljali pitanja i razmjenjivali iskustva te si na taj način pružali podršku. Osim toga, pomoć i podršku su tražili kod savjetnice za pedagogiju na razini svoje županije te, povremeno, putem e-maila

Ministarstva koji je bio aktivan za upute. Troje sugovornika (S2, S3, S9) odgovorilo je kako se nikome nije obraćalo za pomoć i podršku tijekom pandemijskog razdoblja, od kojih je jedan istaknuo kako smatra da se više podrške očekivalo od njega:

„Pa meni se čini da se više od mene očekivalo kao pedagoga. I nisam ja tu usamljena...mislim da to mogu reći svi pedagozi, da mi budemo ta neka podrška, a ne da nama netko bude podrška. Tako da...a ne mogu ja reći ni da sam ja puno tražila podršku. Ja sam to uzela tako...imamo situaciju koju imamo, moramo se snaći kako ćemo se snaći.“ (S5)

Promjene u odgojno-obrazovnom sustavu s proglašenjem COVID-19 pandemije u Hrvatskoj dogodile su se dosta naglo i u samo par dana kontaktna nastava zamijenjena je nastavom na daljinu. U skladu s promjenama, Ministarstvo znanosti i obrazovanja poslalo je svim osnovnim i srednjim školama upute o postupanju tijekom nastave na daljinu (Uputa svim osnovnim i srednjim školama vezano uz nastavak organizacije nastave na daljinu, 2020). Upute su se odnosile na organizaciju nastave te praćenje i potporu. Osim inicijalnih uputa, Ministarstvo je odgojno-obrazovnim djelatnicima osiguralo upute, preporuke i planove na temelju anketnih upitnika koje su provodili tijekom nastave na daljinu. Tu je potrebno izdvojiti sljedeće: *Preporuka o organizaciji radnog dana učenika, Upute za vrednovanje i ocjenjivanje tijekom nastave na daljinu, Preporuke za organizaciju rada u razrednoj nastavi i upute za vrednovanje i ocjenjivanje u mješovitom modelu nastave te Akcijski plan za provedbu nastave na daljinu*. Ministarstvo znanosti i obrazovanja provelo je upitnik o izvođenju nastave na daljinu između ožujka i lipnja 2020. godine u kojem je sudjelovalo 3310 učitelja i nastavnika te 481 stručni suradnik. Rezultati navedenog upitnika pokazali su da je 82% ispitanika bilo zadovoljno potporom Ministarstva, ali treba uzeti u obzir jako mali postotak stručnih suradnika koji su sudjelovali. Od sudionika ovoga istraživanja nastojalo se saznati jesu li upute i pomoć od Ministarstva bile adekvatne za rad. Skoro svi sugovornici odgovorili su da su dobili upute, ali da je dvojbeno koliko su one bile adekvatne. U teoriji su upute postojale, ali u praksi su bile teško provedive, što potvrđuju sljedeći iskazi:

„Dobili smo upute, ali sve te upute je trebalo preraditi u svoju svakodnevicu i onda na temelju toga ići prema nastavnicima. Znači svaki put je trebalo modificirati sve te upute. Te upute su bile nekako više rigidno napisane, strogo, morate to, to, to i to...“ (S9)

„Upute koje su došle su došle za utopijsku online nastavu u kojoj je sve divno, sva djeca imaju tablete, Internet, i mi svugdje imamo i signal i nema nikakvih problema, ali nisu predvidjeli taj dio kada dođe možda do nekakvih poteškoća u realizaciji. Kada bi došlo do nekakve poteškoće, to je bilo onako plivaj kako znaš. Idemo se mi kao kolektiv među sobom dogovoriti s ravnateljicom što je nama najprihvatljivije. U tom smislu podrška Ministarstva nije bila onakva kakva bi trebala bit.“ (S4)

Dvoje sugovornika (S2, S10) navelo je kako su upute na početku bile jako oskudne, ali su se s vremenom poboljšale i bile konkretnije:

„Došlo je to sve kasnije, ali mislim nije se ni moglo prije očekivati. Ne, to su stvari koje su stvarno nepredvidive. Ne možete se pripremiti na to, tako da ja nisam ni mišljenja da je Ministarstvo sada tu nešto na početku i moglo previše.“ (S2)

Svi sugovornici pak smatraju kako su se u specifičnim uvjetima rada na koje nitko nije bio pripremljen svi trudili najbolje što su mogli, pa tako i Ministarstvo, ali ističu kako u praksi to ipak nije bilo dovoljno.

Sugovornik 7 istaknuo je kako su upute za nastavnike bile optimalne, ali su izostajale upute za stručne suradnike gdje su oni bili prepušteni sami sebi. Također, sugovornik 10 navodi kako od strane Ministarstva nije postojala neka posebna podrška u tom kontekstu.

6.6. Unaprjeđenje vještina pedagoga

Stručno usavršavanje ključan je dio cjeloživotnog obrazovanja odgojno-obrazovnih djelatnika (Bognar, Filipov, 2021). Ono se za vrijeme COVID-19 pandemije preselilo u virtualni svijet i provodilo posredstvom informacijsko-komunikacijskih tehnologija. Iako se posljednjih godina sve više ističe važnost *online* učenja uz uporabu informacijsko-komunikacijskih tehnologija, još uvijek je upitna njegova kvaliteta i doprinos unaprjeđenju nastave (Bognar, Filipov, 2021). Za vrijeme nastave na daljinu, stručna su usavršavanja bila neizostavan i, može se reći, jedini način učenja. Svi sugovornici navode kako su tijekom nastave na daljinu sudjelovali u stručnim usavršavanjima i to isključivo *online*. Teme su uglavnom bile povezane s nastavom na daljinu ili nekom aktualnom problematikom. Stručni suradnici pedagozi sudjelovali su na mnoštvo učiteljskih vijeća i seminara, bilo županijskih ili državnih, za koje navode da su im značajno pomogli u datom trenutku:

„I to mi je dosta dobro došlo u toj situaciji da dobijem neku širinu, pogotovo za sve modele i primjere dobre prakse. Tu sam dobio dosta informacija i ideja da sam mogao koordinirati dosta stvari kada sam prilagođavao ove postupke...to mi je jako koristilo.“
(S9)

Dvoje stručnih suradnika pedagoga (S5, S6) navode kako su i sami provodili stručna osposobljavanja za ostale djelatnike, a jedan sugovornik (S2) pak smatra kako je stručnih usavršavanja bilo i previše:

„Stvarno, ja čak mislim da smo se i previše tad uključivali na sve i svašta, samo da bi jednostavno...da bi dobili što više informacija o njoj i da ste u toku nekako jer kažem opet ne znate koliko će to trajati.“ (S2)

Sugovornik 10 istaknuo je kako se većina stručnih usavršavanja organizirala isključivo na školskoj razini bez uključivanja vanjskih stručnjaka s kojima redovito surađuju. Naveo je i kako je sudjelovao u stručnim usavršavanjima vezano za rad pedagoga, ali smatra da to nije bilo dovoljno za njegovu struku:

„...u redu je to da su to određena predavanja, ali jako su bitne ove radionice koje odrađujemo uživo, koje nažalost nisu bile izvedive u tom obliku. Tako da puno više koristi imamo iz ovih usavršavanja uživo. [...] Uživo na tim radionicama i međusobnim razgovorima se sigurno puno više može saznati konkretnijih stvari koje su nama korisnije za našu struku.“ (S10)

6.7. Pedagog kao refleksivni praktičar

Posljednji istraživački zadatak usmjeren je ka promišljanju stručnih suradnika pedagoga o vlastitom radu tijekom nastave na daljinu i cijele pandemije. Različiti autori (Staničić, Resman, 2020; Vrkić Dimić i sur., 2022) pedagoga smatraju refleksivnim praktičarom koji promišlja o svojoj praksi te na taj način utječe na vlastiti razvoj, ali i na potencijalno unapređenje odgojno-obrazovnog procesa. Zadovoljstvo sudionika istraživanja vlastitim angažmanom za vrijeme pandemije i nastave na daljinu varira. Većina ih je zapravo zadovoljna svojim radom:

„Inače što se mene tiče ja jesam zadovoljna kako sam se snašla jer je to bila potpuno nova situacija, nepredvidiva. Ja sam strašno puno naučila u koroni, mene je korona ubrzala za jedno deset godina, što se tiče korištenja tehnologije, što se tiče učenja, uopće

otvaranja u nekim drugim pravcima. Mene to baš obogatilo. Tako da je meni ta situacija online nastave u principu, kada sve saberem, jedno pozitivno iskustvo.“ (S2)

Pojedini sugovornici mišljenja su kako uvijek postoji mjesta za napredak i korekcije, dok neki, s druge strane, smatraju kako su u datim okolnostima, s resursima kojima su raspolagali, radili najbolje kako su znali:

„U trenutku kada se to događalo, ja sam radila ono što sam mislila da je najbolje što ja mogu napraviti. Ja ne vidim sad da bi ja možda nešto drugačije napravila jer sa znanjem, iskustvom i vještinama napravila sam sve što sam mogla i negdje sam tu pustila ono radno vrijeme.“ (S5)

Samo jedan sugovornik (S3) bio je nezadovoljan svojim angažmanom za vrijeme pandemije, ponajviše zbog disbalansa koji je nastava na daljinu stvorila između njegovog obiteljskog i profesionalnog života:

„A moja perspektiva je da sam bila u školi od 24 sata maksimalan broj. Znači u školi „prisutna“ za sve što im je potrebno. Od WhatsApp grupa, od Teamsa, znači, ja nisam imala privatno vrijeme nikad u tom razdoblju. [...] Mislim da sam „izgorjela“ evo u to vrijeme pandemije u disbalansu obiteljskih potreba i škole.“ (S3)

Troje sugovornika (S3, S6, S7) bilo je nezadovoljno svojom organizacijom radnog vremena tvrdeći kako su bili dostupni cijeli dan i kako je to nešto što bi iz današnje perspektive svakako promijenili, o čemu govori i sljedeći navod:

„Definitivno ako bi se ovo ponovilo, mijenjala bih to na način da bih sama sebi odredila radno vrijeme, ne bih po cijeli dan otvarala laptop i bavila se školom.“ (S7)

Ostali stručni suradnici pedagozi navode kako bi, kada bi iz današnje perspektive nešto mijenjali, pružili veću podršku nastavnicima te bi se više angažirali oko učenika s teškoćama. Jedan sugovornik ističe kako bi vjerojatno napravio sve isto samo bi situaciji pristupio s više iskustva:

„Tako da ja mislim da bih ja ponovila sve to opet. A bi li to drugačije i bolje organizirali, sigurno bi jer sad imamo neko drugo iskustvo. Iz današnje perspektive bih postupila drugačije u smislu da bih već u startu znala što ću i kako organizirati. Ne mora značiti da bi to bilo bolje.“ (S5)

Nadalje, svi sudionici istraživanja navode kako se njihova uloga u školi nije promijenila u odnosu na ulogu koju su kao stručni suradnici pedagozi imali prije pandemije. Šest sugovornika (S2, S3, S4, S5, S8, S10) smatra kako su se nakon pandemije vratili na staro i zapravo nastavili gdje su stali. Na pitanje *Smatrate li da se nakon pandemije Vaša uloga u školi promijenila u odnosu na Vašu ulogu prije pandemije?* sugovornik 2 navodi sljedeće:

„Ne mislim da je. Ne. Pedagog sam, kao što sam bila i prije, s malo više iskustva. [...] Radimo to što radimo, uloga je i dalje ista. Nemam ja osjećaj da se nešto promijenilo. Mi smo se vratili na staro.“ (S2)

Troje sugovornika (S5, S6, S7) istaknulo je kako se nakon pandemije promijenio najviše način komunikacije, zapravo, više se nego prije koristi tehnologija za razmjenu informacija, o čemu svjedoči citat jednog od njih:

„Ja ne vidim neku promjenu, osim što se promijenio način komunikacije. Počeli smo puno više koristiti tehnologiju i puno brže međusobno razmjenjujemo informacije. Znamo se...primjerice kada imamo neki sastanak i netko ne može doći na sastanak, a ostali mogu pa ćemo napraviti paralelno fizički sastanak i dopustiti da se uključi neka osoba putem Zooma.“ (S5)

Također, jedan sugovornik (S1) ističe da je imao veću količinu posla s povratkom u školu, prvenstveno u prepoznavanju i savjetovanju učenika koji pokazuju poteškoće u području mentalnog zdravlja. Istraživanje koje je 2021. godine proveo Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, a u kojem je sudjelovala 161 osnovna i srednja škola i 27 000 učenika, pokazalo je da je pandemija negativno utjecala na mentalno zdravlje učenika, posebno srednjoškolske dobi. U odnosu na predpandemijsko razdoblje, kod učenika su se povećala depresivna i anksiozna stanja, strahovi i virtualno nasilje (Jokić, Ristić Dedić, 2021). Sve to dovelo je i do većeg razumijevanja i empatije prema učenicima od strane stručnih suradnika pedagoga, što je vidljivo iz navoda jednog od sugovornika:

„Možda imam više empatije za neke krizne situacije i razumijevanja za neke socijalne slučajeve.“ (S9)

Novi uvjeti rada iziskuju svladavanje novih kompetencija i vještina potrebnih za adekvatno obavljanje posla. Sugovornici navode kako su tijekom pandemije sudjelovali na mnoštvo stručnih usavršavanja koja su pružala mogućnost stjecanja potrebnih znanja

i vještina primjenjivih i u normalnim uvjetima rada. Zbog toga je bilo važno istražiti postoji li neko znanje i iskustvo koje su stručni suradnici pedagozi stekli tijekom pandemije, a da ga koriste i danas u svome radu u školi. Devet sugovornika (S2, S3, S4, S5, S6, S7, S8, S9, S10) navelo je suvremene tehnologije i razne digitalne alate. Intenzivirano korištenje informacijsko-komunikacijskih tehnologija na poseban je način obilježilo razdoblje pandemije, posebice razdoblje nastave na daljinu. Svi odgojno-obrazovni djelatnici, pa tako i stručni suradnici pedagozi, bili su prisiljeni naučiti ispravno koristiti suvremene tehnološke alate što ih je ponukalo da dublje istražuju te šire kompetencije u tom području, što je jasno iz sljedećeg citata:

„Na primjer taj tehnološki dio, odnosno taj IT dio je dosta napredovao tada jer situacija je to zahtijevala da se snalazimo sa tehnologijom i smišljamo svašta nešto.“ (S4)

Većina sugovornika ističe kako je i prije same pandemije koristila tehnologiju u svome radu, ali su tijekom specifičnih uvjeta rada izbrusili svoje vještine i danas puno više koriste tehnologiju i virtualno okruženje u obrazovanju i komunikaciji s učenicima i učiteljima:

„Definitivno sam naučila uređivati slike, videa, objavljevati materijal na Lumenu, provesti recimo...do tada nisam koristila Google obrasce i to mi se jako sviđjelo i to dan danas koristim. Informatički sam pismena, ali ta nam je pandemija pomogla da se obrazujemo informatički, tako da je to bio plus.“ (S7)

Jedan sugovornik (S1) istaknuo je kako bi htio češće koristiti digitalne alate, ali to ne radi zato što smatra da je puno učinkovitiji i brži koristeći se tradicionalnim metodama, odnosno metodama neposrednoga rada:

„Sada naprosto kada mogu drugačije, onda biram drugačije, ali u to vrijeme sam istraživala kako možda napraviti neki interaktivni kviz, kako biti atraktivna kad se javljam učenicima u virtualnoj učionici. Tako da sada bi mi to jednostavno oduzimalo previše vremena u mom radu.“ (S1)

Drugi sugovornik (S2) smatra da je nakon pandemijskog razdoblja puno otvoreniji ka novim iskustvima i da mu je to cijelo iskustvo dalo samopouzdanje koje će mu pomoći u sljedećim nepredvidivim situacijama da ostane čvrsto na nogama i pristupi tome na bolji način.

Posljednje pitanje sudionike istraživanja potaknulo je da još jednom promisle o cijelom doživljaju nastave na daljinu i razdoblju pandemije te su na taj način zaokružili cijeli razgovor. Troje sugovornika (S3, S7, S9) odgovorilo je kako ne bi htjeli da se ovako nešto više ikada ponovi jer smatraju da ništa ne može zamijeniti kontakt uživo, odnosno neposredni kontakt s učenicima. Sugovornik 9 objasnio je to na ovakav način:

„Mislim koliko god tehnologija napredovala i koliko god taj digitalni svijet bio izazovan za sebe, mislim da život ove naše svakodnevice, susretanje društva i svakodnevnog boravljenja i onaj smijeh u učionici da ne može ništa zamijeniti.“ (S9)

Ostali su pak, bez obzira na sve, nastojali zadržati pozitivan stav i gledati na tu specifičnu situaciju kao priliku iz koje se može učiti:

„Kad se to odradi na korektan način, kad se učitelji posvete i takvom načinu posla i djeci, mislim da, uza sve manjkavosti i toga što nema uživo kontakta i ljudske komunikacije i na takav način na koji smo mi navikli, mislim da nas i ovo isto može uputiti u nekakvom smjeru u kojem bi trebali ići u radu.“ (S4)

Također, sugovornik 2 ističe kako je važan način na koji se sve to predstavlja djeci i kako poruka koja im se šalje u kontekstu razdoblja pandemije mora biti pozitivna:

„Za mene je najproblematičnija bila poruka koju smo djeci slali, a to je ono sad je korona, ne možete ništa. Morate stajati i čekati da stvari prođu. Neće ništa proći. Svijet ide dalje, život ide i mislim da im treba poslati poruku: Vi smislite što ćete sad u ovoj situaciji, ona je takva specifična, ali to je prilika koja vam otvara neke druge mogućnosti. Meni je stvarno otvorilo puno dobrih stvari, tako da ja mislim da je najbitnije to da jako dobro pazimo kako ćemo djeci to prezentirati.“ (S2)

Sugovornik 1 dodao je kako je istraživanje koje su proveli u školi o učeničkom doživljaju nastave na daljinu pokazalo zapravo podijeljena mišljenja:

„Tako da opet je onako nekako i dio njih se pronašao u tome, a dio se njih zapravo osjećao kao da im je nešto uskraćeno, da im nešto nedostaje.“ (S1)

Dio učenika nestrpljivo je čekao povratak u školu, dok je drugima takav način nastave odgovarao zato što ne moraju trošiti vrijeme na održavanje socijalnih kontakata koji im ništa ne znače. Svakako je važno istaknuti da je nekima takav način komunikacije više odgovarao zbog čega su bili otvoreniji za razgovor sa stručnim suradnicima pedagozima, što inače možda ne bi mogli napraviti uživo.

U konačnici svi se slažu kako je razdoblje pandemije bilo izazovno te je imalo svoje prednosti i nedostatke. Nekima je pandemija bila pozitivnije, a nekima negativnije iskustvo koje je otvorilo mnoga pitanja za daljnje promišljanje u kontekstu rada u odgojno-obrazovnim ustanovama, što potvrđuju sljedeći iskazi:

„To je bilo stvarno jedno izazovno razdoblje za svih i općenito je to samo pitanje uloge i organizacije svega skupa. Ovaj posao je takav da su izazovi ono što je stvarno dio svakodnevice, pa kako se snalazimo i u ovom svakodnevnom radu, tako smo se snašli u tom dijelu i mislim da, eto, mogu se izvući uvijek i neke pozitivne stvari iz cjelokupne situacije.“ (S10)

„To je bio jedan drugačiji način rada koji nas je sigurno obogatio za jedno iskustvo.“ (S4)

Pedagoška profesija podrazumijeva široko područje rada koje svaki dan nosi nove izazove zbog čega je važno da su pedagozi otvoreni novim iskustvima koje mogu biti prilika za učenje. Razdoblje pandemije COVID-19 bolesti za pedagoge je zasigurno bilo izazovno razdoblje koje je zahtijevalo prilagodbu njihove uloge u izmijenjenim uvjetima rada. Kompetencije i vještine koje su stekli kroz obrazovanje i radno iskustvo omogućili su im da se na najbolji mogući način suoče s ovom nepredvidivom situacijom koja je ostavila duboki trag na čovječanstvo. U suštini, uloga pedagoga za vrijeme pandemije istaknula je važnost njihove prilagodljivosti, empatije i sposobnosti rješavanja problema u novim i nepredvidljivim okolnostima.

7. Zaključak

Iz teorijskog okvira razvidno je kako je profesija pedagoga kroz povijest podrazumijevala različite uloge i zadaće. Od pomoćnika ravnatelja posvećenog administrativnim poslovima, do supervizora i nadzornika nastave te savjetnika usmjerenog ka učenicima, pedagog je danas reflektivni praktičar čiji se rad temelji na potrebama proizašlim iz odgojno-obrazovne prakse. Suvremena istraživanja pokazuju kako su područja rada pedagoga mnogobrojna i raznovrsna. U svojem radu pedagog učestalo surađuje s ostalim sudionicima odgojno-obrazovne djelatnosti gdje on djeluje kao koordinator, ali i medijator aktivnosti s ciljem unaprjeđenja odgojno-obrazovnog procesa. Upravo zahvaljujući visokoškolskom obrazovanju i postavljanju kompetencijskih standarda, pedagog je danas najšire profiliran stručni suradnik. Uslijed širenja bolesti COVID-19 došlo je do promjena unutar odgojno-obrazovnog sustava, što je zahtijevalo prilagodbu oblika i metoda rada pedagoga te pred njih postavilo nove izazove. S obzirom na navedeno, ovo istraživanje se usmjerilo na utvrđivanje uloge stručnog suradnika pedagoga u osnovnim i srednjim školama za vrijeme pandemije bolesti COVID-19. Kako bi se što temeljitije prikazala uloga pedagoga u školama za vrijeme pandemije, analiza i interpretacija podataka podijeljene su na tematske kategorije.

Uloga stručnih suradnika pedagoga u osmišljavanju i implementaciji nastave na daljinu bila je prvenstveno organizacijska i tehnička. Njihove zadaće bile su usmjerene na odabir platforme za provedbu nastave, pripremu smjernica, preporuka i savjeta učiteljima i roditeljima te izrađivanje internih protokola, dokumenata i materijala za rad. Važno je bilo da budu dostupni i vidljivi učenicima i učiteljima te da im pruže emocionalnu podršku. Drugačiji oblik provedbe nastave zahtijevao je usvajanje novih načina komunikacije putem raznih komunikacijskih kanala zbog čega je iznimno važna bila motivacijska uloga pedagoga. Korespondencija pedagoga između sudionika odgojno-obrazovnog procesa bio je ključan faktor kako bi se premostio strah od novog oblika rada te uspostavio što kvalitetniji odnos u drugačijim životnim i radnim uvjetima. Poseban izazov predstavljala im je organizacija radnog vremena koja je izgubila svoju uobičajenu formu i dovela do disbalansa između privatnog i poslovnog dijela života, u smislu brisanja granica između ta dva temeljna područja zaposlenog čovjeka. Stručni suradnici pedagozi u neposredan rad s učenicima najčešće su se uključivali u sklopu sata razredne zajednice gdje bi obrađivali međupredmetne teme putem prezentacija i korisnih materijala. Njihova

uloga u realizaciji nastave odnosila se na praćenje kvalitete nastave te opterećenja i prisutnosti učenika.

Posao pedagoga za vrijeme pandemije nije bio jasno definiran zbog čega je podrazumijevao veoma široki djelokrug. Može se reći da su pedagozi obavljali sve poslove koje obavljaju u normalnim uvjetima rada, samo na prilagođen način. Savjetovanje i usmjeravanje učenika i učitelja bili su jedni od prioritetnih zadataka, a odmah iza slijedili su konstantna komunikacija i suradnja sa svim sudionicima unutar odgojno-obrazovne ustanove, organizacija, praćenje te unapređivanje nastavnog procesa i, u konačnici, neposredni odgojno-obrazovni rad s učenicima. Mnogo vremena stručni suradnici pedagozi posvećivali su proučavanju uputa Ministarstva znanosti i obrazovanja te izradi vlastitih uputa, prilagođenih za ostale sudionike, posebice onih vezanih uz vrednovanje učeničkih postignuća. Praćenje opterećenja učenika, postavljanje jasnih pravila o načinu provođenja nastave, samovrednovanje u *online* nastavi na temelju kojeg su se osmišljavale preporuke za poboljšanje te obuka za korištenje digitalnih alata izdvojili su se kao aktivnosti u koje su pedagozi ulagali dosta vremena i energije. S povratkom u školu tijekom pandemije, poslovi i zadaci pedagoga bili su prvenstveno usmjereni na prihvaćanje i realiziranje najadekvatnijih modela nastave, prilagodbu prostornih i materijalnih uvjeta za rad te vođenje evidencije učenika u samoizolaciji. Pojedine škole u tom razdoblju nisu raspolagale e-dnevnikom, što je uz vođenje raznih evidencija, postavljanja pravila i protokola te postupaka samovrednovanja dovelo do povećanja administrativnih poslova pedagoga.

Suradnja stručnih suradnika pedagoga s učenicima i učiteljima bila je svakodnevna te usmjerena na savjetovanje. Razgovore su organizirali individualno ili grupno, *online*, putem video poziva, SMS poruka, telefonskih poziva te preko poruka u virtualnim grupama. Učenici su često sami pristupali pedagozima s potrebama vezanim uz podršku u nastavi, motivaciju i načine učenja, kao i uz one koje su se odnosile na njihovo mentalno zdravlje, probleme socijalizacije u okolnostima u kojima se nalaze te nemogućnost pravilne artikulacije želja i potreba u radu s nastavnicima. Iako je komunikacija bila učestala, rezultati su pokazali da je, zbog drugačijeg oblika komunikacije, pedagozima bio izazov doprijeti do učenika i steći njihovo povjerenje. Izostankom neverbalne komunikacije bilo je teže dobiti povratne informacije na ispravan način. Suradnja s učiteljima bila je usmjerena na obuku u korištenju informacijsko-komunikacijske tehnologije, pružanje konkretnih i jasnih uputa za poboljšanje *online* nastave te pomoć u

uspostavi komunikacije s učenicima i roditeljima. Način sudjelovanja roditelja u odgojno-obrazovnom procesu za vrijeme pandemije se promijenio zbog čega su se na početku pandemije roditelji često obraćali pedagogima za pomoć. Najveći izazov predstavljalo je uključivanje učenika s teškoćama u nastavu na daljinu gdje je značajna bila uloga roditelja. Jasno je da su se učenici s teškoćama teže snalazili u novim uvjetima rada zbog čega je bilo neophodno motivirati učitelje da budu više angažirani u tom području.

Unatoč nebrojenim izazovima i izostanku praktičnih uputa za rad, pedagozi su u konačnici zadovoljni svojim radom u specifičnim uvjetima. Iako je nakon pandemije njihova uloga u školi ostala nepromijenjena, mnoga stručna usavršavanja za u tom razdoblju osigurala su im nove kompetencije koje su implementirali u svoj rad.

Važno je istaknuti kako, zbog oslanjanja isključivo na kvalitativnu istraživačku metodologiju, istraživanje ima određena ograničenja. Rezultati ne daju potpuni uvid u ulogu stručnog suradnika pedagoga za vrijeme nastave na daljinu te ih nije moguće primijeniti na sve pedagoge. Istraživanje predstavlja osnovu i orijentir za buduća, opsežnija istraživanja s ciljem što jasnijeg definiranja uloge stručnog suradnika pedagoga u osnovnim i srednjim školama. U narednim istraživanjima potrebno je uključiti više stručnih suradnika pedagoga te posvetiti više pažnje specifičnim područjima njihova rada.

8. Popis literature

1. Akcijski plan za prevenciju nasilja u školama za razdoblje od 2020. do 2024. godine (2020), *Vlada republike Hrvatske*, Zagreb.
2. Akcijski plan za provedbu nastave na daljinu – Model nastave na daljinu (2020), *Ministarstvo znanosti i obrazovanja*, Zagreb.
3. Bognar, B., Filipov, M. (2021), Online stručno usavršavanje: važan uvjet uspješne nastave na daljinu. U: Strugar, V., Kolak, A. i Markić, I. (Ur.), *Školovanje od kuće i nastava na daljinu u vrijeme HR-COVID-19*. Zagreb: Element, 203-239.
4. Bognar, L. (1972), Za radikalnije rješavanje uloge pedagoga u osnovnom školstvu. *Pedagoški red*, 27(63) (5-6): 205-209.
5. Brebrić, Z. (2020), Stavovi učenika o nastavi na daljinu tijekom pandemije – prijedlozi unaprjeđivanja. *Bjelovarski učitelj: časopis za odgoj i obrazovanje*, 25(1-3): 33-40. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/396143>. (15. 10. 2023.)
6. Bubaš, M., Capak, K. (2022), *Povratak zdravlja i snage nakon COVID-19*. Donja Stubica: Salvus d.o.o.
7. Creswell, J. W. (2014), *Educational Research: Planning, Conducting and Evaluating Quantitative and Qualitative Research*. Fourth edition. Essex (UK): Pearson Education Limited.
8. Čubrić, M. (2021), Nastava na daljinu. *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika*, 8(1): 12-14. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/255292>. (21. 10. 2023.)
9. Ćurković, N., Krašić, S., Katavić, I. (2020), Stavovi učitelja i roditelja učenika osnovnih škola o nastavi na daljinu. *Odgojno-obrazovne teme*, 3(5): 5-24. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/249112>. (15. 10. 2023.)
10. Diković, M. (2021), O procesu vrednovanja u nastavi na daljinu. U: Strugar, V., Kolak, A., Markić, I. (Ur.), *Školovanje od kuće i nastava na daljinu u vrijeme HR-COVID-19*. Zagreb: Element, 186-203.
11. Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja (2008), *Narodne novine* 2129, Zagreb.
12. Državni pedagoški standard srednjoškolskog sustava odgoja i obrazovanja (2008), *Narodne novine* 2130, Zagreb.
13. Dželalija, M. (2009), *Hrvatski kvalifikacijski okvir. Uvod u kvalifikacije*. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.

14. Fajdetić, M., Šnidarić, N. (2014), Kompetencije stručnog suradnika pedagoga u suvremenoj pedagoškoj praksi. *Napredak*, 154(3): 237-260. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/138846>. (9. 5. 2023.)
15. Heled, E., Davidovitch, N. (2022), School Counseling during the COVID-19 Crisis – From Crisis to Growth. *Journal of Education and Learning*, 11(1): 28-39. Dostupno na: <https://eric.ed.gov/?q=School+Counseling+During+the+COVID19+Crisis%e2%80%94+From+Crisis+to+Growth&id=EJ1330259> (5. 7. 2023.)
16. Horvat Vlahović, J., Laginja, M., Purgar, L. (2022), Savjetodavni rad stručnog suradnika pedagoga s nastavnicima: Prikaz rezultata pedagoškog istraživanja. *Bjelovarski učitelj: časopis za odgoj i obrazovanje*, 27(1-3): 36-48. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/293544>. (14. 9. 2023.)
17. Johnson, B., Christensen, L. B. (2014), *Educational research: quantitative, qualitative, and mixed approaches. Fifth edition*. Thousand Oaks: Sage Publications.
18. Jokić, B., Ristić Dedić, Z. (2021), *Nacionalno praćenje učinaka pandemije bolesti COVID-19 na sustav odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj*. Prvi rezultati, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb.
19. Junačko, J. (2021), Jeste li online ili uživo?: obrazovni proces u vrijeme pandemije bolesti COVID-19. *Knjižničarstvo: glasnik Društva knjižničara Slavonije, Baranje i Srijema*, 5(1-2): 139-160. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/385705>. (21. 10.2023)
20. Jurić, V. (1977), *Metodika rada školskog pedagoga*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
21. Jurić, V. (1989), *Metodika rada školskog pedagoga*. Zagreb: Školska knjiga.
22. Jurić, V. (2004), *Metodika rada školskoga pedagoga*. Zagreb: Školska knjiga.
23. Jurić, V., Mušanović, M., Staničić, S., Vrgoč, H. (2001), *Koncepcija razvojne pedagoške djelatnosti*, Zagreb: Ministarstvo prosvjete i športa, Prosvjetno vijeće i HPKZ.
24. Karamatić Brčić, M., Radeka, I. (2022), Poslovi pedagoga u suradnji s drugim (su)dionicima odgojno-obrazovnog procesa. U: Vican, D., Ledić, J., Radeka, I. (Ur.), *Odgojno-obrazovni diskurs pedagogije*, Zadar: Sveučilište u Zadru, 163-184.

25. Kobola, A. (1971), *Pedagog i psiholog u osnovnoj školi. Prilozi metodici rada školskih pedagoga i psihologa*. Zagreb: Zavod za unapređivanje osnovnog obrazovanja SR Hrvatske.
26. Kolak, A., Markić, I., Horvat, Z. (2021), Kada dom postane škola (roditelj kao zamjenski učitelj). U: Strugar, V., Kolak, A., Markić, I. (Ur.), *Školovanje kod kuće i nastava na daljinu u vrijeme HR-COVID-19*. Zagreb: Element, 47-86.
27. Ledić, J., Staničić, S., Turk, M. (2013), *Kompetencije školskih pedagoga*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.
28. Matić, I., Stančić, D. (2021), Što smo naučili u/o nastavi na daljinu? *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*, 59(3): 413-435. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/393704>. (15. 10. 2023.)
29. Matijević, M., Topolovčan, T. (2017), *Multimedijska didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.
30. Mijatović, A. (1999), *Osnove suvremene pedagogije*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
31. Modeli i preporuke za rad u uvjetima povezanim s bolesti COVID-19 u pedagoškoj/školskoj godini 2021./2022. (2021), *Ministarstvo znanosti i obrazovanja, Zagreb*.
32. Mrkonjić, A. (2003), *Pedagoška služba u suvremenoj školi*. Split: Književni krug.
33. Nastavni plan i program za osnovnu školu (2006), *Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, Zagreb*.
34. Nemeth-Jajić, J., Jukić, T. (2021), Definiranje i uporaba nazivlja za e-izvedbu nastave. *Metodički ogleđ: časopis za filozofiju odgoja*, 28(1): 89-114. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/260365>. (17. 9. 2023.)
35. Odluka o izmjeni Odluke o obustavi izvođenja nastave u visokim učilištima, srednjim i osnovnim školama te redovnog rada ustanova predškolskog odgoja i obrazovanja i uspostavi nastave na daljinu (2020), *Vlada Republike Hrvatske, Zagreb*.
36. Pažin-Ilakovac, R. (2015), Od savjetodavnoga rada do pedagoškog savjetovanja u školi. *Magistra Iadertina*, 10(1): 49-63. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/154214>. (13. 9. 2023.)
37. Pediček, H. (1967), *Svetovalno delo in šola*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
38. Petani, R. (2012), Savjetodavni rad pedagoga kao stručnog suradnika: neka načela Gestalt psihoterapijskog pristupa. U: Ljubetić, M., Mendeš, B. (Ur.), *Prema*

kulturi (samo)vrjednovanja ustanove ranog i predškolskog odgoja – izazov za promjene: prilozi pedagogiji ranog i predškolskog odgoja: znanstvena monografija. Split: Nomen Nostrum Mudnić, 93-101.

39. Petani, R., Iveljić, A. M., Sikirić, P. (2020), Profesionalna orijentacija kao dio poslova stručnog suradnika pedagoga. *Acta Iadertina*, 17(2): 119-148. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/252880>. (13. 9. 2023.)
40. Popović, D., Anđelković, A. (2017), Školski pedagozi o područjima rada pedagoga – praksa, teorija i zakonska regulativa. U: Turk, M., Kušić, S., Mrnjauš, K., Zloković, J. (Ur.), *Suvremeni izazovi u radu (školskog) pedagoga. Zbornik u čast Stjepana Staničića*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci, 292-310.
41. Preporuke o organizaciji radnoga dana učenika tijekom održavanja nastave na daljinu (2020), *Ministarstvo znanosti i obrazovanja*, Zagreb.
42. Preporuke za organizaciju rada u razrednoj nastavi i upute za vrednovanje i ocjenjivanje u mješovitom modelu nastave (2020), *Ministarstvo znanosti i obrazovanja*, Zagreb.
43. Primorac, D., Vican, D., Rakić, V., Janjić, Ž., Milanović Litre, I. (2008), *Državni pedagoški standardi*. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH.
44. Raišiene, A. G., Lucinskaite-Sadovskiene, R., Gardziuleviciene, L. (2021), Telerwork Experience of Pedagogues during the COVID-19 Pandemic: Strong Learning Seniors and Relaxed Leaders?. *Education sciences*, 11: 1-13. Dostupno na: <https://eric.ed.gov/?id=EJ1317587>. (17. 9. 2023.)
45. Resman, M. (2000), *Savjetodavni rad u vrtiću i školi*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
46. Rosić, V., Zloković, J. (2003), *Modeli suradnje obitelji i škole*. Đakovo: Tempo d.o.o.
47. Runtić, K., Kavelj, B. (2020), Iskustva i mišljenja učenika viših razreda osnovne škole o nastavi na daljinu tijekom pandemije bolesti COVID-19. *Acta Iadertina*, 17(2): 149-174. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/252881>. (21. 10. 2023.)
48. Sablić, M., Klasnić, I., Škugor, E. (2021), Učitelji u izolaciji: izazovi novog normalnog. U: Strugar, V., Kolak, A., Markić, I. (Ur.), *Školovanje kod kuće i nastava na daljinu u vrijeme HR-COVID-19*. Zagreb: Element.
49. Savitz-Romer, M., Rowan-Kenyon, H. T., Nicola, T. P., Carroll, S., Hecht, L. (2020), Expanding support beyond the virtual classroom: Lessons and recommendations from school counselors during the COVID-19 crisis. *Harvard*

Graduate School of Education & Boston College Lynch School of Education and Human Development. Dostupno na:

<https://www.gse.harvard.edu/sites/default/files/documents/School-Counseling-Covid-19-Report.pdf> (28. 10. 2023.)

50. Skitarelić, N., Dželalija, B., Skitarelić, N. (2020), COVID-19 pandemija: kratki pregled dosadašnjih spoznaja. *Medica Jadertina*, 50(1): 5-8. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/236685>. (18. 9. 2023.)
51. Smjernice osnovnim i srednjim školama vezano uz organizaciju nastave na daljinu uz pomoć informacijsko-komunikacijske tehnologije (2020), *Ministarstvo znanosti i obrazovanja*, Zagreb.
52. Smjernice za rad s učenicima s teškoćama (2021), *Ministarstvo znanosti i obrazovanja*, Zagreb.
53. Staničić, S. (2001), Kompetencijski profil školskog pedagoga. *Napredak*, 142(3): 279-295.
54. Staničić, S. (2005), Uloga i kompetencije školskih pedagoga. *Pedagogijska istraživanja*, 2(1): 35-46. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/205466>. (4. 5. 2023.)
55. Staničić, S. (2014), Pedagog i uspješna škola – novi pogledi. U: Staničić, S., Drandić, B. (Ur.), *Školski priručnik 2014./2015.*, Zagreb: Nakladničko poduzeće Znamen, 192-203.
56. Staničić, S. (2015), Pogled na profesiju pedagoga odgojno-obrazovne ustanove. U: Staničić, S., Drandić, B. (Ur.), *Školski priručnik 2015/2016.*, Zagreb: Nakladničko poduzeće Znamen, 180-191.
57. Staničić, S., Resman, M. (2020), *Pedagog u vrtiću, školi i domu*. Zagreb: Nakladničko poduzeće Znamen.
58. Švegar, D. D. i sur. (2020), Stručni suradnici u osnovnoškolskom sustavu RH. Elaborat. Dostupno na: <https://psiholoskoproljece.org/wp-content/uploads/2020/02/OS-ELABORAT-FINAL.pdf> (9. 5. 2023.)
59. Tkalac Verčić, A., Sinčić Ćorić, D., Pološki Vokić, N. (2011), *Priručnik za metodologiju istraživačkog rada: kako osmisliti, provesti i opisati znanstveno i stručno istraživanje*. Zagreb: M.E.P. d.o.o.
60. Upitnik o izvođenju nastave na daljinu u razdoblju od 16. ožujka 2020. do 26. lipnja 2020. – odgovori učitelja, nastavnika i stručnih suradnika (2020), *Ministarstvo znanosti i obrazovanja*, Zagreb.

61. Uputa svim osnovnim i srednjim školama vezano uz nastavak organizacije nastave na daljinu (2020), *Ministarstvo znanosti i obrazovanja*, Zagreb.
62. Upute za vrednovanje i ocjenjivanje tijekom nastave na daljinu. Za učitelje, nastavnike i profesore, ali dijelom i za roditelje/staratelje i učenike (2020), *Ministarstvo znanosti i obrazovanja*, Zagreb.
63. URL 1: Hrvatska enciklopedija: epidemija, <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=18092> (19. 9. 2023.)
64. URL 2: Hrvatska enciklopedija: pandemija, <https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=46397> (19. 9. 2023.)
65. URL 3: World Health Organization, https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_1 (18. 9. 2023.)
66. URL 4: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, <https://www.hzjz.hr/priopcenja-mediji/covid-19-priopcenje-prvog-slucaja/> (19. 9. 2023.)
67. URL 5: Narodne novine, Odluka o proglašenju prestanka epidemije bolesti COVID-19 uzrokovane virusom SARS-CoV-2, https://narodnenovine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2023_05_51_842.html (19. 9. 2023.)
68. URL 6: Ministarstvo unutarnjih poslova. Ravnateljstvo civilne zaštite, <https://civilna-zastita.gov.hr/vijesti/ravnateljstvo-civilne-zastite-izdalo-brosuru-epidemija-koronavirusa-u-republici-hrvatskoj/5376> (19. 9. 2023.)
69. URL 7: Koronavirus, <https://www.koronavirus.hr/u-posljednjih-7-dana-237-novih-slucajeva/35> (19. 9. 2023.)
70. URL 8: AAI@EduHr, <https://www.aaiedu.hr/o-sustavu/sto-je-aaieduhr/opcenito-o-sustavu-aaieduhr> (11. 10. 2023.)
71. URL 9: CARNET, <https://www.carnet.hr/usluga/udaljenoucenje/> (12. 10. 2023.)
72. Vince, A. (2020). COVID-19, pet mjeseci kasnije. *Liječnički vjesnik*, 142(3-4): 55-63. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/238504>. (18. 9. 2023.)
73. Vrcelj, S. (2020), *Pedagoško savjetovanje*. Rijeka: Filozofski fakultet.
74. Vrgoč, H. (1993), Položaj i profesionalni status pedagoga u obrazovnom sustavu Republike Hrvatske. *Napredak*, 134(2): 179-186.
75. Vrgoč, H. (2000), *Pedagozi – stručni suradnici u inovacijskom vrtiću i školi*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
76. Vrkić Dimić, J., Buterin Mičić, M., Luketić, D. (2022), Analiza poslova pedagoga. Učestalost obavljanja i samoprocjena osposobljenosti. U: Vican, D., Ledić, J.,

- Radeka, I. (Ur.), *Odgojno-obrazovni diskurs pedagogije*, Zadar: Sveučilište u Zadru, 39-82.
77. Vuković, N. (2009), Unaprjeđivanje kvalitete rada školskog pedagoga. *Napredak*, 150(2): 209-223. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/82799>. (14. 9. 2023.)
78. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (2012), *Narodne novine* 2705, Zagreb.
79. Zovko, A., Vukobratović, J. (2020), Pristup nastavi kroz projektno učenje. U: Peko, A., Ivanuš Grmek, M., Delcheva Dizdarević, J. (Ur.), *Didaktički izazovi III: didaktička retrospektiva i perspektiva - Kamo i kako dalje?*, Osijek: Zebra Vinkovci, 289-310.
80. Zrilić, S. (2022), *Djeca s teškoćama u inkluzivnom vrtiću i školi: suvremeni pristup i metode učenja*. Zagreb: Hrvatska Sveučilišna naklada; Zadar: Sveučilište u Zadru.

9. Popis tablica i slika

Tablica 1. Podatci o sugovornicima

Slika 1. Struktura virtualnih komunikacijskih kanala i odgovarajuća podrška

10. Prilozi

10.1. Istraživački protokol

OPĆI PODATCI

Rod:

Dob:

Godine radnoga iskustva u struci:

ULOGA PEDAGOGA U ORGANIZACIJI I IMPLEMENTACIJI NASTAVE NA DALJINU

1. Kako su u Vašoj školi tekle pripreme za prelazak na nastavu na daljinu? Jeste li sudjelovali u osmišljavanju i organizaciji nastave na daljinu? Koja je bila Vaša uloga u toj specifičnoj situaciji?
2. Jeste li bili neposredno uključeni u realizaciju nastave na daljinu? Ako da, na koji način?

POSLOVI PEDAGOGA ZA VRIJEME COVID-19 PANDEMIJE

3. Koje ste poslove najviše obavljali na samom početku nastave na daljinu? Kako su se Vaša uloga i zadaci mijenjali tijekom održavanja nastave na daljinu i same pandemije?
4. Možete li izdvojiti aktivnosti koje su Vam oduzimale najviše vremena? Jeste li obavljali zadatke koji nisu u opisu Vašeg posla? Ako da, koji su to bili zadatci?
5. Kako su se nastava na daljinu i pandemija odrazili na količinu administrativnih poslova?
6. Ako ste u tom razdoblju sudjelovali u nekom projektu, kako je tekla njegova provedba za vrijeme pandemije?

IZAZOVI U RADU S UČENICIMA ZA VRIJEME NASTAVE NA DALJINU

7. Jeste li za vrijeme nastave na daljinu provodili savjetodavni rad s učenicima? Na čemu je bio naglasak u savjetodavnom radu s učenicima tijekom pandemije?
8. Jeste li i na koji način provodili profesionalnu orijentaciju za učenike?
9. Na koji način ste organizirali provedbu preventivnih programa?
10. Što je za Vas predstavljalo najveći izazov u radu s učenicima tijekom nastave na daljinu?

SURADNJA S UČITELJIMA, RODITELJIMA I OSTALIM DJELATNICIMA TIJEKOM NASTAVE NA DALJINU

11. Kako je izgledala Vaša suradnja s učiteljima tijekom nastave na daljinu?
12. Jeste li tijekom pandemije provodili savjetodavni rad s učiteljima? Ako da, koje teme su bile najzastupljenije?
13. Na koji način ste surađivali s roditeljima i jeste li s njima provodili savjetodavne razgovore?
14. S kime ste od ostalih članova stručnog tima i djelatnika Vaše škole najviše surađivali tijekom nastave na daljinu? Na čemu se temeljila Vaša suradnja?
15. Kako je tekla vaša suradnja s ostalim djelatnicima u kontekstu rada s djecom s teškoćama?

POMOĆ I PODRŠKA U SPECIFIČNIM UVJETIMA RADA

16. Kome ste se tijekom nastave na daljinu i cijele pandemije obraćali za pomoć i podršku?
17. Smatrate li da ste dobili adekvatne upute i pomoć od Ministarstva znanosti i obrazovanja?
18. Jesu li se za vrijeme pandemije u Vašoj školi provodila stručna usavršavanja? Ako da, na koji način? Jeste li Vi sudjelovali na stručnim usavršavanjima vezano za Vaš rad?

ANALIZA MIŠLJENJA PEDAGOGA O NJHOVOM DJELOKRUGU RADA I OBAVEZAMA ZA VRIJEME PANDEMIJE

19. Jeste li zadovoljni svojim angažmanom za vrijeme pandemije i nastave na daljinu? Biste li iz današnje perspektive nešto promijenili?
20. Smatrate li da se nakon pandemije Vaša uloga u školi promijenila u odnosu na Vašu ulogu prije pandemije? Ako da, na koji način?
21. Možete li izdvojiti neko znanje i iskustvo koje ste stekli tijekom pandemije koje danas koristite u svome radu u školi?
22. Želite li dodati nešto na samom kraju što do sada nije bilo spomenuto?

11. Sažetak

Uloga pedagoga u osnovnim i srednjim školama za vrijeme pandemije bolesti COVID-19

Pedagog je najzastupljeniji stručni suradnik u školama i predstavlja profil djelatnika s najraznovrsnijim opsegom posla zbog čega je ključan akter u prilagodbi odgojno-obrazovne djelatnosti. Široko područje njegovog rada podrazumijeva svakodnevnu komunikaciju i suradnju, stoga pedagog predstavlja sponu među svim (su)dionicima odgojno-obrazovnog sustava. Pandemija bolesti COVID-19 i mjere koje su uslijedile kao posljedica njenog širenja pred odgojno-obrazovne ustanove postavile su nove izazove koji su utjecali na promjenu uloga i zadaća svih sudionika odgojno-obrazovnog procesa. Specifični uvjeti života i rada koji su nenadano i brzo zahvatili čovječanstvo u 2020. godini, suočili su pedagoge s novim zahtjevima zbog čega je naglasak u ovom radu postavljen na utvrđivanje njihove uloge u osnovnim i srednjim školama za vrijeme pandemije bolesti COVID-19. Provedeno je kvalitativno istraživanje na uzorku od deset stručnih suradnika pedagoga koji rade u osnovnim i srednjim školama diljem Republike Hrvatske. Rezultati istraživanja pokazali su da je uloga pedagoga tijekom pandemije bila prvenstveno organizacijska i koordinacijska kako bi se osigurali što bolji tehnički i radni uvjeti za sve. Važnu ulogu pedagozi su imali u pružanju emocionalne podrške, ali i motiviranju učenika i nastavnika. Rad i obrazovanje od kuće posredstvom informacijsko-komunikacijskih tehnologija zamijenili su neposredan rad u školi što je u najvećoj mjeri utjecalo na interpersonalnu komunikaciju koja je u novim uvjetima bila otežana. Drugačiji oblik provedbe nastave zahtijevao je usvajanje novih načina komunikacije u čemu je svakodnevna suradnja pedagoga s ostalim sudionicima odgojno-obrazovnog procesa bila ključna za uspješnu provedbu nastave. Savjetovanje i usmjeravanje učenika i nastavnika, uz praćenje kvalitete izvođenja nastave i njeno poboljšanje bili su jedni od prioritetnih zadataka pedagoga. Unatoč mnogim izazovima i izostanku praktičnih uputa za rad, pedagozi su podršku najviše tražili među svojim kolegama te su u konačnici zadovoljni svojim radom za vrijeme pandemije. Istraživanje je pokazalo kako je njihova uloga u školi ostala nepromijenjena, ali su im specifični uvjeti rada ponudili neka nova iskustva i vještine koje koriste i danas u svome radu.

Ključne riječi: stručni suradnik pedagog, nastava na daljinu, pandemija bolesti COVID-19, uloga pedagoga

12. Summary

The Role of Pedagogues in Primary and Secondary Schools During the COVID-19 Pandemic

The pedagogue is the most represented expert associate in schools and represents the profile of an employee with the most diverse scope of work therefore he is a key factor in the adjustment of educational activity. The broad scope of his work implies daily communication and cooperation, therefore the pedagogue represents a link between all (co)participants of the educational system. The pandemic of the disease COVID-19 and the measures that followed as a result of its spread posed new challenges to educational institutions that affected the change of roles and tasks of all participants in the educational process. The specific conditions of life and work that suddenly and quickly affected humanity in 2020, faced pedagogues with new demands, that is why the emphasis in this paper is on determining their role in primary and secondary schools during the COVID-19 pandemic. Qualitative research was conducted on a sample of ten expert pedagogic associates who work in primary and secondary schools throughout the Republic of Croatia. The results of the research showed that the role of pedagogues during the pandemic was primarily organizational and coordinating in order to ensure the best possible technical and working conditions for everyone. Pedagogues played an important role in providing emotional support, but in motivating students and teachers too. Work and education from home using information and communication technologies replaced direct work at school, which had the greatest impact on interpersonal communication, which was difficult in the new conditions. A different form of teaching required the adoption of new ways of communication, in which the daily cooperation of pedagogues with other participants in the educational process was crucial for successful teaching. Advising and guiding students and teachers, as well as monitoring the quality of teaching and improving it, were among the priority tasks of pedagogues. Despite the many challenges and the absence of practical instructions for work, pedagogues mostly sought support from their colleagues and were ultimately satisfied with their work during the pandemic. The research showed that their role in the school remained unchanged, but the specific working conditions offered them some new experiences and skills that they still use in their work today.

Key words: expert associate pedagogue, distance learning, COVID-19 disease pandemic, role of the pedagogue